

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Odbojová činnost Antonína Wagnera

The resistance of Antonín Wagner

Alice Wágnerová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Koura, PhD.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B D-ČJ

2025

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Odbojová činnost Antonína Wagnera potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 14. 4. 2024

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a podnětné připomínky, které mi pomohly při zpracování zvoleného tématu. Dále děkuji pracovníkům archivních institucí a pamětníkům, kteří mi ochotně poskytli důležité informace a materiály. Mé poděkování patří také rodině a přátelům za jejich trpělivost, podporu a povzbuzení v průběhu celého studia.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje životnímu příběhu Antonína Wagnera (1906–1983), účastníka komunistického odboje v jižních Čechách za druhé světové války, se zaměřením na jeho působení ve skupině Oslov. Práce sleduje vývoj Wagnerovy politické aktivity od 30. let do jeho poválečného působení v krajských strukturách KSČ. Součástí je i stručný přehled dějin KSČ, který umožňuje lepší pochopení kontextu ilegální činnosti. Cílem bylo rekonstruovat Wagnerovu biografii s využitím archivních pramenů, rozhovorů s pamětníky a dostupné literatury.

KLÍČOVÁ SLOVA

Odboj, KSČ, Písek, Antonín Wagner

ABSTRACT

This bachelor's thesis explores the life of Antonín Wagner (1906–1983), a member of the Communist resistance in South Bohemia during World War II, focusing on his role in the Oslov group. It traces his political activity from the 1930s through his postwar involvement in regional party structures. The thesis includes a brief overview of the Czechoslovak Communist Party's history to contextualize the underground movement. Using archival sources, oral history interviews, and secondary literature, the work reconstructs Wagner's biography.

KEYWORDS

Resistance, KSČ, Písek, Antonín Wagner

1	ÚVOD	7
1.1	PRÁCE S PRAMENY A SEKUNDÁRNÍ LITERATUROU (DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU A MOŽNOSTI PRAMENNÉ ZÁKLADNY)	8
2	KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA.....	12
2.1	STRANA V ILEGALITĚ	16
3	OSLOV VE VEDENÍ JIHOČESKÉHO ODBOJE	18
3.1	ČINNOST ODBOJOVÉ ORGANIZACE	19
3.2	ODHALENÍ SKUPINY	23
3.3	ZATÝKÁNÍ V OSLOVĚ	24
3.4	OSUD JOSEFA RAJSKUPA	27
4	ANTONÍN WAGNER.....	31
4.1	ZAPOJENÍ DO ODBOJE	35
4.2	ZATÝKÁNÍ	38
4.3	PÍSECKÁ VĚZNICE.....	40
4.4	VĚZNICE GESTAPA V KLATOVECH.....	41
4.5	MALÁ PEVNOST TEREZÍN	42
4.5.1	<i>Policejní věznice gestapa</i>	<i>43</i>
4.5.2	<i>Každodennost Malé pevnosti</i>	<i>44</i>
4.6	VĚZENÍ V BRESLAU (VRATISLAVI)	49
4.7	ZWICKAU A OSVOBOZENÍ.....	50
4.8	ŽIVOT PO VÁLCE	51
4.8.1	<i>Zanechaný odkaz.....</i>	<i>54</i>
4.8.2	<i>Ocenění</i>	<i>55</i>
5	ZÁVĚR	56
6	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	57
7	VYJÁDŘENÍ K VYUŽITÍ NÁSTROJŮ UMĚLÉ INTELIGENCE	62
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	63
9	SEZNAM PŘÍLOH	64

1 Úvod

Odboj proti nacistické okupaci Československa v letech 1939–1945 představuje jednu z klíčových kapitol moderních dějin, a to jak z hlediska politického a vojenského, tak z pohledu lidského jednání v mezních situacích. Historie druhého odboje je přitom často vnímána skrze příběhy centrálně organizovaných struktur či významných osobností, zatímco regionální odbojové sítě, zejména na periferiích tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava, zůstávají často mimo hlavní proud historického výzkumu. Jedním z takových dosud málo zpracovaných témat je činnost ilegální skupiny Oslov, která působila v jižních Čechách a v jejímž rámci se aktivně angažoval písecký železničář Antonín Wagner.

Práce je koncipována jako biografický text opřený zejména o písemné prameny. Zvláštní pozornost je věnována ilegální činnosti skupiny Oslov, která sehrála klíčovou roli v organizaci komunistického odboje na území jižních Čech, konkrétně na Písecku, Tábořsku, Strakonicku a v přilehlých regionech. Tyto pojmy – užívané v práci opakovaně – odkazují na přirozená správní a geografická vymezení tehdejších okresů či oblastí, nikoli na konkrétní územní jednotky dnešního administrativního členění.

Přestože středobodem práce je právě Antonín Wagner, je nutné zmínit i jeho manželku Růženu Wagnerovou, která se rovněž zapojila do ilegálních aktivit. V roce 1943 byla zatčena společně se svým manželem a byla vězněna na totožných místech jako Wagner, tedy v Písku, Klatovech, v Malé pevnosti Terezín a ve Vratislavi. Zde se však osudy manželů Wagnerových rozdělují. Růžena Wagnerová totiž ještě absolvovala tzv. pochod smrti. Její příběh však není v této práci zpracován do detailu, neboť zpracování dvou paralelních biografí by přesáhlo rozsah bakalářské práce a snížilo by přehlednost celkové výpovědi. Osud Růženy Wagnerové zde proto figuruje pouze v míře nezbytné pro kontextualizaci Wagnerova příběhu.

Vzhledem k tomu, že komunistický odboj, kterým se v této práci primárně zabývám, navazoval svou organizační strukturou i metodami práce na předválečnou ilegální činnost Komunistické strany Československa, jejíž aparát fungoval již ve třicátých letech, bylo na místě zařadit do úvodu práce i stručný

exkurz do dějin KSČ. Tento kontext tak může napomoci k hlubšímu porozumění specifickému způsobu fungování komunistického odboje.

Téma této práce jsem si zvolila nejen pro jeho historickou hodnotu, ale také z důvodů osobní motivace. Antonín Wagner byl bratr mého pradědečka, a jeho příběh tak tvoří součást rodinné paměti, kterou jsem se rozhodla propojit s odborným historickým výzkumem. Zájem o tuto problematiku se u mě zrodil již v prvním ročníku studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, kdy jsem v rámci semináře Úvod do studia dějepisu, vedeného doc. Petrem Kourou, zpracovala Wagnerův životopis jako seminární práci. Tato raná etapa výzkumu mi poskytla základní orientaci v problematice a zároveň otevřela prostor pro hlubší archivní bádání, které se stalo základem této bakalářské práce.

1.1 Práce s prameny a sekundární literaturou (Dosavadní zpracování tématu a možnosti pramenné základny)

Možnosti odborné literatury, která by se zabývala odbojovým hnutím v jižních Čechách za druhé světové války jsou značně omezené. Problém je zvláště s literaturou, která by se věnovala přímo odboji komunistickému, jenž je předmětem této bakalářské práce. Publikací, které byly vydány mezi lety 1948-1989 a věnují se komunistickému odboji, je sice nepřehledné množství, většina z nich však byla sepsána s cílem zdůraznit vedoucí úlohu Komunistické strany Československa v protinacistickém odboji. I tak se mezi nimi ale najdou odborné práce historiků, kteří se opírali o důvěryhodné prameny a drželi se objektivního popisu ilegální činnosti komunistických hnutí.

Stěžejní se tak pro mou práci stala publikace historika Oldřicha Sládka *Krycí heslo: svoboda. Hnutí odporu v jižních Čechách*. Ač tato publikace vyšla v roce 1967, tedy před téměř 60 lety, zpracovává téma jihočeského komunistického odboje nejlépe a je dle mého názoru dosud nepřekonaná. Sládek se v této práci vyhýbá glorifikování komunistického odboje a čerpá z důvěryhodných zdrojů, zejména z primárních pramenů. Oldřich Sládek vychází nejvíce z fondů Národního archivu (tehdy Státního ústředního archivu), z okresních a oblastních archivů a z Vojenského historického archivu. Do některých dokumentů, které

autor ve své práci cituje, jsem měla příležitost osobně nahlédnout, a mohla jsem si tak prověřit skutečnosti, které na základě nich ve své publikaci uvádí.

Získání vhodné literatury k dějinám Komunistické strany Československa se také ukázalo jako poněkud problematické. Na českém knižním trhu dosud chybí novější, ucelená a analyticky pojatá práce, která by komplexně zachycovala vývoj KSČ od jejího vzniku po druhou světovou válku. Tento nedostatek má vyřešit plánovaná pětisvazková syntéza historika Jiřího Kociana, avšak z ní byl dosud publikován pouze čtvrtý svazek, zaměřený na období 1969–1993. První dva svazky, které by pokrývaly dějinný úsek relevantní pro tuto práci, zatím nevyšly.

Vzhledem k tomu jsem se při zpracování kapitoly o dějinách KSČ rozhodla využít zejména publikaci francouzského historika Jacquese Rupnika, *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, která vyšla v českém překladu na počátku tohoto století a splňuje požadavky na věcný, strukturovaný a analytický přístup k danému tématu. Dále jsem použila práci historičky Aleny Hájkové, *Strana v odboji: z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938-1942*, která je další publikací z těch, které vyšly před rokem 1989 a opírají se o důvěryhodné zdroje.

Další odborná literatura, o kterou jsem se v mé práci opírala je více obecného charakteru a posloužila mi spíše k dokreslení kontextu protinacistického odboje. Tou je například publikace německého historika Detlefa Brandese *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Z hlediska specifčnosti a regionální povahy mého tématu jsem jinak byla odkázána zejména na písemné prameny.

Pro ucelený pohled na život Antonína Wagnera, mimo jeho zapojení do odboje, mi posloužil dokument zachovaný z jeho pozůstalosti s názvem *Životopis*. Tento strojopis se skládá z 11 stran a je datován do 28. července 1955. Pro důkladnou práci s tímto pramenem však bylo stěžejní zjistit, s jakou motivací Wagner tento životopis psal. Ve jmenné evidenci dostupné na webových stránkách Archivu bezpečnostních složek se nachází záznam o zavedení svazku spolupracovníka

StB, Antonína Wagnera ze dne 16.5.1955¹, tedy přibližně 2 měsíce před sepsáním tohoto dokumentu.

Antonín Wagner se navíc v celém textu zaměřuje zejména na své pracovní zkušenosti, velice kriticky se pak vyjadřuje o období, kdy byl dosazen do funkce kádrového referenta podniku Elektro Praga a na závěr přímo dodává: „*Proto žádnou [placenou funkci] nepřijmu a budu pracovat, co budu moci, v bezplatných funkcích, kde mně nikdo nemůže vyčítat, že žiji z dělnických mozolů tak, jak jsem to mnohokrát od dělníků a členů KSČ slyšel.*“² Na základě této výpovědi se domnívám, že Antonínu Wagnerovi mohla být nabídnuta placená funkce buď v rámci Místního výboru KSČ v Písku, nebo dokonce bezpečnostních složek, a právě vypracování životopisu mohlo sloužit jako prostředek k jejímu odmítnutí. Přestože jsem měla při práci s tímto pramenem na paměti jeho možný účelový charakter, poskytl mi cenné informace pro rekonstrukci Wagnerova předválečného a poválečného života.

Při zpracování tématu jihočeského odboje jsem čerpala především z archivních pramenů uložených ve Státním oblastním archivu v Třeboni, konkrétně ze spisu Ls. 55/47 uloženého ve fondu Mimořádný lidový soud (MLS) Písek, který se vztahuje k událostem v Oslově. Dále jsem využila materiály ze sbírky *Miscelanea* uložené ve Státním okresním archivu v Písku, která obsahuje mimo jiné dopisy a motáky odeslané z pankrácké věznice a z Malé pevnosti Terezín. Opírala jsem se rovněž o osobní spisy Antonína Wagnera a jeho spolupracovníků vyhotovené v rámci řízení o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1948 Sb., uložené ve Vojenském ústředním archivu (VÚA). V neposlední řadě jsem pracovala s rozhovory s pamětníky, které v 70. letech 20. století pořídila historička Památníku Terezín Ludmila Chládková a které jsou dnes součástí archivního fondu Památníku Terezín.

Získání dokumentace vztahující se k období, kdy byl Antonín Wagner vězněn ve Vratislavi (tehdejším Breslau) a později ve Zwickau, se ukázalo jako problematické. U politických vězňů, kteří byli gestapem zatčeni a měli být

¹ Archiv bezpečnostní složek. *Jmenná evidence* [online], zápis v protokolu registrace svazků spolupracovníků, Antonín Wagner, 16.5.1955, dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/> [cit.12.4.2025].

² WAGNER, Antonín. *Životopis*, strojopis, sepsaný 28. července 1955 v Písku, s. 11. V soukromém vlastnictví autorky práce.

postavení před říšský soud, byl standardně veden osobní vyšetřovací spis. Tyto spisy, pokud se dochovaly, bývají zpravidla uloženy v Archivu bezpečnostních složek, konkrétně ve fondu *Německé soudy v Říši*. Lustrace provedená k osobě Antonína Wagnera však byla negativní, a žádný spis se k jeho jménu nedochoval. Popsané období jeho života je tak možné rekonstruovat pouze na základě jeho vlastních vzpomínek.

Kromě písemných pramenů jsem také využila výpovědi pamětníků, se kterými jsem vedla rozhovor na jaře 2024. Jedná se o prasynovce Antonína Wagnera Josefa Záleského a jeho manželku, kteří zvláště v 70. letech 20. století Antonína a Růženu Wagnerovy hojně navštěvovali. Dalším pamětníkem je pak Ladislav Wágner,³ který je synovcem Antonína Wagnera. Tyto výpovědi pro mě byly hodnotné zvláště kvůli tomu, že k životu Antonína Wagnera po roce 1955, kdy sepsal svůj životopis, neexistují v podstatě žádné písemné prameny.

³ V tomto případě se opravdu příjmení Wágner píše s dlouhým „a“. Podoba příjmení se totiž pro další generace změnila právě od Ladislava Wágnera. Je to zapříčiněné s největší pravděpodobností chybným zápisem do matriční knihy při narození.

2 Komunistická strana Československa

Komunistická strana Československa (KSČ) byla založena v květnu 1921 v Praze. Její vznik byl výsledkem rozkolu uvnitř Československé sociálně demokratické strany dělnické (ČSDSD), kdy levicové křídlo strany, inspirované bolševickou revolucí v Rusku, usilovalo o radikálnější politiku. Tento rozkol vyvrcholil na XIV. sjezdu ČSDSD konaném ve dnech 14.–16. května 1921 v Obecním domě v Karlíně, kde došlo k odtržení krajně levicové frakce a následnému založení KSČ.⁴

Po tomto sjezdu se Bohumír Šmeral, předseda KSČ, dostal do sporu s vedením Komunistické internacionály (Kominterny), neboť bezprostředně nevyhověl jejímu požadavku na svolání tzv. Slučovacího sjezdu, který měl sjednotit dosud samostatně existující komunistické skupiny a organizace v Československu. V létě roku 1921 se konal III. kongres Kominterny v Moskvě, jehož se zúčastnila pětadvacetičlenná československá delegace vedená právě Šmeralem. Přijetí KSČ do struktur Komunistické internacionály proběhlo ještě před oficiálním zahájením kongresu, a to dne 16. června 1921. Stalo se tak však s výhradou, že do tří měsíců bude svolán zmíněný Slučovací sjezd. Po návratu delegace z Moskvy se dne 27. srpna 1921 uskutečnila společná konference komunistických skupin a organizací v Československu, která rozhodla o jeho svolání. Vlastní Slučovací sjezd se poté konal 30. října 1921.⁵

Na Slučovacím sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal dne 30. října 1921, byl zvolen Ústřední výkonný výbor, do jehož čela byli zvoleni mimo jiné Bohumír Šmeral, Karel Kreibich, Bohumil Jílek, Václav Šturm, Václav Bolen a Marek Čulen. Po propuštění z vězení se stal generálním sekretářem⁶ strany Antonín Zápotocký.⁷ Již v době svého ustavení patřila KSČ k početně nejsilnějším sekcím Komunistické internacionály – po Slučovacím

⁴ CABADA, Ladislav. *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000, s. 63.

⁵ Tamtéž, s. 64-66.

⁶ Termín generální tajemník se začal používat až později, a to dle sovětského vzoru.

⁷ KOPEČEK, Michal. *Hledání minulosti: současné české dějepisectví mezi vědou, politikou a veřejností*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013, s. 146.

sjezdu v roce 1921 měla více než 300 000 členů.⁸ V parlamentních volbách roku 1925 získala 934 223 hlasů a stala se tak druhou nejsilnější politickou stranou v zemi, hned po agrární Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu.⁹

Za klíčové období pro ideologické a organizační ukotvení Komunistické strany Československa se považují léta 1924 až 1929, označovaná jako etapa tzv. bolševizace. Její začátek je spojen s V. kongresem Komunistické internacionály v roce 1924, na němž byly formulovány zásady, jejichž cílem bylo sjednotit členské strany Internacionály na základě ideologických a organizačních modelů Komunistické strany Sovětského svazu. V praxi to pro KSČ znamenalo postupné opouštění dosavadních sociálně demokratických a národních tradic a přizpůsobování se centralizovanému a hierarchickému systému, jaký prosazoval moskevský model. Proces bolševizace vyvrcholil na V. sjezdu KSČ v únoru 1929, kdy došlo k radikální změně ve vedení strany. Moc převzala skupina mladých radikálů, známých jako "karlínští kluci", v čele s Klementem Gottwaldem.¹⁰

Podřízenost Komunistické strany Československa Kominterně přispívala k její politické izolaci a vymezení vůči ostatním domácím stranám. Zásadní obrat však představovalo uzavření československo-sovětské spojenecké smlouvy v květnu 1935. V kontextu rostoucí hrozby ze strany nacistického Německa pak komunisté pod vedením Jana Švermy, který se po odchodu Klementa Gottwalda do Moskvy dostal opět k vedení strany, deklarovali v parlamentu podporu obrany státu a vyjádřili ochotu spolupracovat s existujícími politickými institucemi. KSČ tak poprvé hlasovala pro vládní návrh rozpočtu na zahraniční politiku, podpořila posílení obrany a v prosinci 1935 dokonce vyslovila podporu Edvardu Benešovi při prezidentské volbě.¹¹

V roce 1935 se KSČ pokusila o politiku „trojí loajality“: vůči Kominterně, československému státu i dělnické základně. Tato rovnováha však neměla

⁸ KOLDINSKÁ, Marie – KOPEČEK, Michal (edd.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I*. Praha: Dokořán, 2003, s. 47–49.

⁹ TOMEŠ, Josef (ed.). *Slovník politických stran v českých zemích 1861–2002*. Praha: Libri, 2005, s. 192.

¹⁰ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu I. Praha: Academia, 2002, s. 57–58.

¹¹ Tamtéž, s. 125–126.

dlouhého trvání. Gottwald se po amnestii, která probíhala v rámci prezidentských voleb, vrátil do vlasti a během několika týdnů tvrdě zúčtoval s tzv. „oportunistickými“ tendencemi uvnitř strany. Výsledkem bylo potlačení linie reprezentované Švermou a Rudolfem Slánským. Zastavení politiky sjednocování demokratických sil po volbě Edvarda Beneše prezidentem, nařízené Kominternou, reflektovalo sovětské zahraničněpolitické zájmy. Těm zřejmě nejlépe vyhovovala koalice levostředových stran bez přímé účasti komunistů.¹²

K zásadní krizi uvnitř Komunistické strany Československa došlo v letech 1936–1937 v souvislosti s kritikou moskevských procesů. V této době se někteří členové KSČ, jako například Josef Guttman, otevřeně postavili proti stalinským čistkám v Sovětském svazu. Guttman, který byl významným funkcionářem KSČ a šéfredaktorem Rudého práva, kritizoval politiku Kominterny a stalinské procesy. V důsledku toho byl v roce 1933 vyloučen ze strany jako „trockistický odpadlík“. Spolu se Závěsem Kalandrou publikoval v letech 1936 a 1937 brožury *Odhalené tajemství moskevského procesu* a *Druhý moskevský proces*, v nichž odhalovali manipulace a nespravedlnosti těchto procesů.¹³

V období zářijové krize roku 1938 vystupovala Komunistická strana Československa v podstatě jako nátlaková skupina, jež působila ve dvou rovinách: jednak se Gottwald pokoušel fungovat jako neoficiální prostředník mezi Edvardem Benešem a Sovětským svazem, zároveň také KSČ sehrála významnou úlohu při mobilizaci veřejnosti, zejména 19. září. V tento den přijal prezident Beneš Gottwalda, aby si vyjasnil sovětské stanovisko k případné pomoci Československu v situaci, kdyby Francie odmítla dostát svým závazkům. Ačkoli Gottwald veřejně prohlašoval, že Sovětský svaz Československu pomůže za každých okolností, prezidentovi pouze sdělil, že SSSR bude dodržovat vzájemnou spojeneckou smlouvu.

Ani tehdejší rétorika KSČ se neobešla bez rozporů. V době mnichovských jednání zveřejnilo Rudé právo výzvu „národům celého světa“, v níž komunisté

¹² RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002, s. 128-134.

¹³ Tamtéž, s. 138-139.

deklarovali odhodlání bránit republiku i se zbraní v ruce. Po přijetí mnichovské dohody však strana – navzdory ostrým prohlášením – žádné konkrétní kroky nepodnikla.¹⁴

Komunistická strana Československa si navzdory své rétorice zachovávala v závěru roku 1938 značnou obezřetnost. Na poradě odpůrců mnichovské dohody, svolané pražským primátorem, se část účastníků – například generál Prchala či politik Hubert Ripka – vyslovila pro možnost ozbrojeného odporu. Naproti tomu komunisté, reprezentovaní mimo jiné Klementem Gottwaldem a Václavem Kopeckým, zaujali zdrženlivější postoj a vyslovili se pro setrvání Edvarda Beneše ve funkci prezidenta, přestože jiní účastníci (Krofta, Masařík, Ripka) prosazovali jeho okamžitou demisi. Vedení KSČ současně instruovalo své členy k protestům proti obsazování území, která nebyla určena k postoupení mnichovskou dohodou.

Omezená aktivita strany v době mnichovské krize však neodrážela chybu místních funkcionářů, jak se mohlo zdát ze zasedání výkonného výboru Kominterny v prosinci 1938, nýbrž byla důsledkem jednoznačného politického rozhodnutí. Na základě výslovných instrukcí Kominterny opustilo vedení KSČ mezi říjnem a listopadem 1938 území republiky.¹⁵

¹⁴ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002, s. 146-148.

¹⁵ Tamtéž, s. 150.

2.1 Strana v ilegalitě

Komunistická strana měla oproti nekomunistickým odbojovým strukturám nespornou organizační výhodu, neboť již od roku 1930 disponovala ilegálním aparátem. Od září 1939 do vstupu Sovětského svazu do války však vyvíjela jen omezenou odbojovou činnost. V tomto období převládala ilegální práce zaměřená především na uchování samotné organizace, nikoli na aktivní odboj. Tato výhoda však mohla zároveň představovat i nevýhodu – strana totiž nadále využívala pracovní metody, které byly typické již pro její činnost ve 30. letech. Po zatčení prvního ilegálního Ústředního výboru ve dnech 12. a 13. února 1941 bylo nové vedení ustaveno v dubnu téhož roku Janem Zikou. V jeho čele stanul spolu s J. Černým, J. Vyskočilem, M. Krásným a od konce června 1941 také s Juliem Fučíkem.¹⁶

Od roku 1945 a zejména pak od roku 1948 byla vyzdvihována odbojová činnost KSČ nad aktivitami ostatních odbojových organizací. Avšak pro podrobnější vhled do aktivity komunistického odboje je k dispozici relativně malé množství dokumentů. Velikost organizace ilegální KSČ jde tak sledovat zejména z počtu zatčených.¹⁷ Počet zatčených komunistů v Čechách je od 1939 do konce května 1941 3396 členů, na Moravě pak 2400 členů. Počet zatčených komunistů na území protektorátu tak bylo k počtu zatčených komunistů v celé ostatní Říši v poměru 1:1.¹⁸

Ačkoliv se spousta Čechů po pádu Francie obrátila opět k Sovětskému svazu, KSČ neměla v podstatě šanci toho využít. V létě 1940 se totiž dařilo gestapu odhalovat a zatýkat jednu odbojovou skupinu za druhou. V únoru roku 1941 pak proniklo gestapo do struktury organizace KSČ. Pozatýkali téměř celý ÚV, ale i další instruktory a regionální funkcionáře. Díky tomu jim padly do rukou např. vysílačky, dílny na falšování pasů a tiskárny Rudého práva. Zjistili, že ÚV sestával z trojčlenného výboru. Ústřední tajemník Klíma měl na starosti vedení veškeré ilegální práce na území bývalé ČSR. Organizační tajemník, rovněž zatčený, měl pod vedením mezinárodní kontaktní aparát, instruktor mas, čtyři

¹⁶ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002, s. 160-161.

¹⁷ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, 2019, s. 294.

¹⁸ Tamtéž, s. 295.

ústřední instruktoři a aparát pro kontakt se Slovenskem a Sudety.¹⁹ Tajemníkovi pro agitaci a propagandu Zikovi se podařilo uprchnout a spolu s Juliem Fučíkem a dalšími dvěma funkcionáři založil na jaře 1941 tzv. II. ilegální ÚV.²⁰

Druhý ústřední výbor KSČ, vedený Janem Zikou, působil přibližně jeden rok. Během heydrichiády, konkrétně mezi květnem a červencem 1942, se gestapu podařilo prakticky celé jeho vedení zatknout.²¹ Na podzim téhož roku vznikl třetí ústřední výbor v čele s Josefem Molákem, který předtím působil také ve vedení II. ÚV a zatčení unikl. Vzhledem k předchozím zkušenostem se nové vedení přesunulo z Prahy do oblasti Berounska, kde rovněž zřídilo ilegální tiskárnu, z níž bylo distribuováno například Rudé právo.

I když se složení vedení třetího ÚV postupně měnilo, především po násilné smrti Josefa Moláka v červenci 1943, výbor pokračoval ve své činnosti až do léta 1944, kdy byl gestapem zcela rozbit. K obnovení vedení KSČ došlo až v lednu 1945, kdy vznikl prozatímní ústřední výbor.

¹⁹ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektórátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, 2019, s. 295.

²⁰ Tamtéž, s. 296.

²¹ HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji: z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938-1942*. 1. vyd. Praha: Svoboda, s. 306.

3 Oslov ve vedení jihočeského odboje

Vedoucími osobnostmi odbojové organizace v Oslově byli Josef Lanc, vystupující pod krycím jménem „Černý Petr“, Josef Rajskup, známý jako „Pepík“, a Josef Matějka, užívající krycí jméno „Emil“.

Josef Lanc se narodil roku 1902 a vyučil se holičem v Mostě, kde až do roku 1938 provozoval vlastní živnost. Vedle toho zastával funkci vedoucího představitele mostecké organizace Svazu přátel SSSR. Po roce 1938 se s rodinou přestěhoval do pražského Suchdola.²²

Již díky své veřejné činnosti v Mostě měl Lanc navázané kontakty s řadou komunistických funkcionářů, kteří po zákazu činnosti Komunistické strany Československa ze dne 20. října 1938²³ přešli do ilegality. Do této struktury se zapojil i Lanc.

V Praze navázal spolupráci s Josefem Rajskupem, jenž se již dříve podílel na činnosti menší odbojové skupiny působící na Malé Straně. Jejich pokračující odbojová činnost však vzbudila pozornost gestapa. V důsledku narůstajícího rizika zatčení bylo rozhodnuto, že oba odejdou do jižních Čech, kde měli působit jako instruktoři odboje.²⁴

Koncem května 1942 obdržel Josef Rybníkář, řidič společnosti JAS, pokyn, aby Lancovi a Rajskupovi zajistil přepravu do Pelhřimova a zpočátku jim poskytl úkryt. Jejich hlavním úkolem bylo formování národně revolučních výborů – Rajskup převzal odpovědnost za oblast Tábořska, zatímco Lanc působil na Písecku, kde žila jeho matka Anežka Lancová.

V rámci své činnosti se Lanc spojil s píseckou stranickou organizací. Ještě před odjezdem z Prahy obdržel od instruktora Ústředního výboru Jana Žižky²⁵ pokyn,

²² SOA Třeboň, Mimořádný lidový soud (MLS) Písek, Ls 55/47.

²³ NOVÁK, Oldřich, SLÁDEK, Oldřich a ŽIŽKA, Jaroslav. *Komunistický odboj ve světle dokumentů: sborník dokumentů k 50. výročí založení Komunistické strany Československa*. Praha: Badatelské dokumentační středisko Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1971, 1.sv., s 23.

²⁴ SOA Třeboň, Mimořádný lidový soud (MLS) Písek, Ls 55/47.

²⁵ Jan Žižka byl písecký rodák, který již před zákazem činnosti komunistické strany v říjnu 1938 zastupoval Písek v KNRV a fungoval v něm také po přechodu strany do ilegality. V červenci 1940 utekl před zatčením gestapem a od roku 1941 působil jako instruktor v 2. a pak i v 3. ÚV. V únoru 1943 byl gestapem zatčen a vězněn v Praze na Pankráci. Avšak již 3. března téhož roku podlehl následkům mučení a zemřel. O tom se mj. zmiňuje Julius Fučík v své *Reportáži* (Fučík,

aby navázal kontakt s vedoucím instruktorem písecké odbojové skupiny, Aloisem Pazderníkem a následně předal písecké organizaci pokyny pro ilegální práci. Společně s Rajskupem se podílel na řízení Krajského národně revolučního výboru (KNRV) a organizoval zajištění tiskařské techniky, nezbytné pro fungování odbojové sítě. Významným počinem bylo založení hlavní tiskárny přímo v táborské věznici, odkud začaly vycházet odbojová periodika *Palcát* a *Náš boj*.²⁶

3.1 Činnost odbojové organizace

K hlavním úkolům této odbojové organizace patřilo nejen získávání zbraní, ale také zajištění ilegálních úkrytů a finanční podpory pro rodiny zatčených odbojářů. V oblasti výzbroje se skupině podařilo navázat kontakt s puškařem Miroslavem Chválou, od něhož získala pistole i náboje.

Daleko složitější situace však panovala v otázce ilegálních úkrytů. Po heydrichiádě ovládal veřejnost strach, a lidé si byli vědomi výstražných vyhlášek, které hrozily smrtí za ukrývání nehlášených osob. Ochota poskytnout azyl byla proto minimální a ti, kteří se k takovému kroku odhodlali, pocházeli zpravidla z venkovského prostředí, kde byla možnost ukrytí o něco snazší. V reakci na tento problém vybudovala táborská ilegální organizace v Borotíně dva lesní bunkry, které sloužily jako bezpečné útočiště pro pronásledované členy odboje.²⁷

Po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a následném rozpadu druhého ilegálního ústředního výboru Komunistické strany Československa se hlavním úkolem strany stalo obnovení své organizační sítě. Vedení nově ustaveného třetího Ústředního výboru (ÚV) převzal Josef Molák.

Vzhledem k rostoucímu riziku odhalení bylo pro vedení ÚV setrvání v Praze krajně nebezpečné. Proto byl Jan Žižka pověřen nalezením nového útočiště, což vedlo k přesídlení třetího ÚV do Berouna. Postupně se dařilo obnovovat ilegální

Julius a Janáček, František, ed. *Reportáž, psaná na oprátce*. Vyd. 1., úplné, kritické a komentované. Praha: Torst, 1995, s. 57.)

²⁶ SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967, s. 133-136.

²⁷ SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967, s. 136-137.

struktury komunistické strany, avšak nikdy se je nepodařilo zcela navrátit do podoby, jakou měly na počátku okupace.²⁸

Po vybudování sítě navzájem propojených národních výborů v jižních Čechách se odbojová činnost skupiny soustředila na sabotáže. Přerušovaly se telegrafní a telefonní spojení mezi Tábořem a Prahou, členové skupiny rozhazovali na silnice tzv. jezdce, které ostrými hroty propichovaly pneumatiky nacistických automobilů. Dokonce byl připravený plán na atentát na členy tábořského gestapa, Müllera a Albrechta. Ani jeden z nich však nevyšel.²⁹

Využívaje příznivých podmínek a rostoucí síly odbojové sítě se 6. ledna 1943 v lesním úkrytu u Třemešné uskutečnils ilegální schůzka klíčových představitelů odboje. Mezi účastníky byli Josef Lanc, Josef Rajskup, Jaroslav Vacek a František Pospíšil, parašutista z výsadku *Bivouac*. Hlavním cílem setkání bylo stanovení dalších strategických kroků odbojové činnosti v jižních Čechách. Tato schůzka se však stala posledním setkáním členů krajského národně revolučního výboru (KNRV).

K vyzrazení krajského národně revolučního výboru došlo s nejvyšší pravděpodobností v důsledku kontaktů jeho člena Josefa Hoffmanna na další odbojové skupiny. Hoffmann ve svém domě ukrýval parašutistu Františka Pospíšila z výsadku *Bivouac*, a právě jeho přítomnost, v kombinaci s širší ilegální sítí, se ukázala jako kritický bod, který umožnil gestapu identifikovat další osoby napojené na odboj.

Ačkoliv se gestapu při samotném zásahu nepodařilo Pospíšila zadržet, výsledky zatčených odbojářů vedly k odhalení Hoffmannovy příslušnosti ke krajskému výboru. V průběhu prvního čtvrtletí roku 1943 byla v důsledku toho rozbita významná část jihočeské odbojové struktury a desítky osob padly do rukou gestapa.

Zásah měl kromě personálních i materiální důsledky. Ztráta tiskařské techniky znamenala faktický konec propagandistické činnosti výboru. Vydávání ilegálních časopisů *Palcát* a *Náš boj* bylo za daných podmínek již neudržitelné a muselo být ukončeno. Josefu Rajskupovi a Josefu Lancovi se však podařilo

²⁸ Tamtéž, s. 138-139.

²⁹ Tamtéž, 1967, s. 140.

včas uprchnout z Borotína zpět na Písecko, odkud nadále koordinovali jihočeský odboj.³⁰

Na Písecku se instruktoři Lanc a Rajskup opírali o kontakty, které si Lanc vytvořil již několik měsíců předtím. Po určitou dobu se ukrývali střídavě u Františka Váni na Zvíkovském Podhradí, u jeho sestry Anny Bartošové ve Štědróníně a u Františka Charváta v Oslově. V průběhu času navázali spojení s hajnými Josefem Drábem a jeho tchánem Josefem Bártíkem, kteří měli hájenky v blízkosti obce Oslov. V duchu své předchozí praxe na Tábořsku začali Lanc a Rajskup i na Písecku vybudovávat kryt. Za pomoci obou hajných a dalších odbojářů, například Rudolfa Stehlíka z Písku a jeho syna, postavili malý zemní kryt v blízkosti hájenky Lísek (Drábova hájenka) u řeky Otavy.

Tento kryt však nesplňoval požadavky na efektivní ilegální činnost, neboť byl příliš malý a neposkytoval dostatek prostoru pro tisk ilegálních materiálů. Navíc byl umístěn relativně blízko cesty, po které často procházeli obyvatelé Oslova. V reakci na tyto nedostatky postavili druhý kryt u řeky Lomnice, dnes v oblasti vodní nádrže Orlík, nedaleko Bártíkovy hájovny Petříkov, na místě zvaném Krkavčina.³¹

Se zásobováním krytů pomáhali zejména František Charvát, Anna Bartošová a František Váňa, který ze začátku poskytl psací stroj. Díky kontaktu na člena písecké organizace, Rudolfa Stehlíka, se podařilo Josefu Vlkovi nakoupit zbraně u puškaře Josefa Vytiska (7 pistolí a 2 vojenské karabiny) a od puškaře Josefa Mergla (2 pistole).³²

Josef Lanc a Josef Rajskup začali po svém příchodu do Oslova budovat síť národně revolučních výborů. V čele byl Okresní národně revoluční výbor (ONRV) Oslov (řízen Lancem a Rajskupem). V květnu roku 1943 se Lancovi a Rajskupovi připojil ještě Jan Matějka, který se stal dalším vedoucím instruktorem výboru v Oslově. Na tento výbor byly navázány místní národně revoluční výbory (MNRV) v Písku (Alois Pazderník, Rudolf Stehlík, Josef Vlk, Miloslav Říha), MNRV na Zvíkovském Podhradí s názvem „Zvíkováci“

³⁰ SLÁDEK, 1967, s. 141-142.

³¹ Tamtéž, 1967, s. 142.-143.

³² SOA Třeboň, MLS Písek, Ls 55/47.

(Kašpar, Bartošová, Očenášek, Charvát, Novotný, Dráb, Bártík) a další v Příbrami, Sušici, Klatovech, Strakonících, Blatné, Březových Horách, Rožmitále a Protivíně. Lanc, Rajskup a Matějka si mezi sebe rozdělili vedení v několika městech jihočeského kraje. Josef Lanc měl na starosti Písek a Sušici, Josef Rajskup pak Tábor a Protivín, a nakonec Jan Matějka, pod jehož vedení patřily Strakonice a Blatná.

V těchto výborech fungoval tzv. systém trojek a systém spojek. V odbojových organizacích fungoval promyšlený systém ilegální struktury, jejímž cílem bylo minimalizovat riziko prozrazení celé sítě v případě zatčení jednotlivých členů. Nejčastěji se jednalo o tzv. systém trojek, kdy každý člen znal pouze dva další členy skupiny a neměl přímý kontakt s ostatními. Tím se zamezovalo šíření informací a případnému vyobrazení rozsáhlejších struktur. Komunikace mezi jednotlivými skupinami probíhala výhradně prostřednictvím tzv. spojek, které fungovaly jako styčné osoby zajišťující předávání zpráv, pokynů či ilegálních materiálů mezi jednotlivými buňkami.³³

Tak získal mimořádně důležitou funkci mj. Josef Vlk, který plnil funkci spojky mezi Rajskupem a Pazderníkem a který pracoval v policejním oddělení okresního úřadu, díky čemuž mohl účastníkům hnutí poskytovat cenné zprávy. Dalšími důležitými spojkami byli pak Jaroslav Štangel a Josef Lang, kteří měli na starosti spojení mezi výbory v Písku a v Příbrami.³⁴

Pro ilegální činnost této odbojové struktury hrála klíčovou roli Česká zbrojovka ve Strakonících, ve které pracovali členové odboje Miloslav Říha, Karel Soukup a Jaroslav Štangel. Ti měli na starosti pašování jednotlivých součástek zbraní z továrny a zároveň získat mezi pracovníky továrny další členy. Miloslav Říha byl v tomto úkolu obzvlášť aktivní, mj. šířil mezi pracovníky zbrojovky ilegální tiskoviny jako bylo Rudé právo a další.³⁵

³³ PERNES, Jiří. *Odboj pod kontrolou Státní bezpečnosti*. In: *Securitas Imperii*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018, roč. 32, s. 164 [online]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2018/06/SI_32_s160-188.pdf [cit. 2.3.2025].

³⁴ SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967, s. 143.

³⁵ Tamtéž, s. 143-144.

3.2 Odhalení skupiny

Na základě informací od konfidentů se na pražské ústředně gestapa postupně shromažďovaly zprávy o rozsáhlé ilegální organizaci komunistické strany v jižních Čechách. Klíčovým zdrojem informací se stal Jaroslav Fiala, odbojář a spolupracovník vedoucího ÚV Josefa Moláka, kterého se gestapu podařilo získat na svou stranu. Právě od něj se dozvěděli, že v čele jihočeské odbojové organizace stojí hledaný Josef Lanc. Fiala si však musel zachovat důvěru odbojářů, a proto se mu nepodařilo zjistit přesné umístění stranického centra.

Další stopy vedoucí k odhalení skupiny poskytly ilegální komunistické letáky, které gestapo zachytilo v květnu a červnu 1943 na Písecku a Strakonicku. Kromě toho získalo klatovské gestapo udání přímo od obyvatel Oslova Karla Zborníka a Michala Ledneye, kteří upozornili na přítomnost neznámých mužů v lese u Oslova. Domnívali se, že by mohlo jít o parašutisty nebo uprchlíky. Na základě těchto informací vyslalo klatovské gestapo do oslovských lesů své příslušníky převlečené za myslivce, avšak první pátrací akce skončily neúspěšně.

Zlomovou informaci poskytl Zdeněk Šindelář, člen písecké odbojové skupiny, který byl odhalen díky konfidentce Alexandře Gutové. Gestapo jej zatklo 7. července 1943 a po několika dnech brutálních výslechů a mučení jej 13. července propustilo pod podmínkou spolupráce. Právě od něj se gestapo dozvědělo přesnou lokalizaci dvou důležitých úkrytů – hájenky Lísek a hájenky Petříkov.³⁶

³⁶ SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967, s. 164.

3.3 Zatýkání v Oslově

Nacistický potlačovací aparát prošel v období okupace poměrně složitým vývojem. Oblast jižních Čech byla obsazena ve dnech 15. a 16. března 1939 XIII. sborem 3. armádní skupiny, jehož velitelství se usídlilo v Českých Budějovicích. Již 15. dubna téhož roku však armáda předala výkonnou moc nově zřízeným okupačním úřadům a částečně také dosavadním českým správním orgánům. Z operačních oddílů gestapa vznikla síť venkovských služeben podřízených centrálám v Praze a Brně. V rámci pražského obvodu působily např. služebny v Českých Budějovicích, Táboře a Klatovech.³⁷ Okres Písek, jehož součástí byl i Oslov, spadl zpočátku pod služebnu v Táboře, později byl převeden pod Klatovy – pravděpodobně kvůli značné rozloze regionu. Zásah v Oslově pak vedl osobně Heinrich Winkelhofer, tehdejší velitel klatovského gestapa.

Dne 11. srpna 1943 provedlo klatovské gestapo zatýkací akci v Oslově, jejíž cílem byla likvidace klíčových členů místní ilegální sítě. V dopoledních hodinách dorazila tři vozidla s příslušníky gestapa na četnickou stanici v Horním Záhoří, kam Oslov tehdy administrativně náležel. Dvě z těchto vozidel po krátké zastávce pokračovala dále, zatímco ostatní gestapáci si ve vsi opatřili jízdní kola a vydali se směrem k hájence Lísek. Odpoledne, přibližně po 15. hodině, přivezl jeden automobil gestapa na stanici Karla Zborníka, který měl zde setrvat do dalšího rozhodnutí gestapa. Téhož dne se po 18. hodině jedno z vozidel na stanici opět vrátilo. Na základě příkazu vedoucího klatovské pobočky gestapa Heinricha Winklehofera byli záhořští četníci Hejl a Beneš instruováni, aby se převlékli do civilního oděvu, vyzbrojili se služebními zbraněmi a doprovodili jednotku gestapa na hájenku Lísek. Po příchodu na místo zjistili, že manželé Drábovi již byli zatčeni. V kuchyni se zároveň nacházelo bezvládné tělo. Příslušník gestapa Kilian Rupprecht do něj kopl tak, že se převrátilo obličejem vzhůru. Mrtvým byl vedoucí skupiny Josef Lanc.³⁸

³⁷ VAJSKEBR, Jan a ZUMR, Jan. *Gestapo: velitelský sbor tajné státní policie v Protektorátu Čechy a Morava*. 1. vydání. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2024, s.51-52.

³⁸ SOA Třeboň, Mimořádný lidový soud v Písku (MLS), LS 55/47, výpověď Františka Hejla, 17.11.1945, Písek.

Když totiž gestapo vtrhlo do hájenky Lísek, seděl zrovna Lanc u stolu v kuchyni, zády ke gestapákům. Údajně se začal natahovat do kapsy pro zbraň, a tak ho Kilian Rupprecht bez zaváhání střelil zezadu do hlavy. Později gestapo dokonce tvrdilo, že Lanc „*ihned zaútočil na úředníky pistolí, již měl s sebou. Kriminální asistent Rupprecht z pobočky Klatovy však vyrazil proti zločinci, použil své služební zbraně a smrtelně zranil neznámého ranou do hlavy.*“³⁹ Tuto interpretaci lze však vyloučit už jen díky pitevní zprávě, která potvrzuje jako příčinu smrti Josefa Lance průstřel hlavy zezadu.⁴⁰ A to nijak nenaznačuje, že by se pokusil bránit.

Po zatčení manželů Drábových a usmrcení Josefa Lance setrvali příslušníci gestapa spolu se záhořskými četníky v hájence Lísek, kde vyčkávali příjezdu dalších osob, především vedoucích instruktorů Josefa Rajskupa a Jana Matějky, stejně jako manželů Bártíkových. Vedení akce následně opustil kriminalista Winkelhofer, přičemž na místě zůstala hlídka složená ze dvou příslušníků klatovského gestapa a místních četníků. Jeden z gestapáků se ukryl v kůlně, druhý ve stáji. Četník František Hejl obdržel instrukci, aby zůstal v předsíni hájenky a v případě signálu od jednoho ze skrytých gestapáků měl připravenou zbraň přiložit přicházející osobě na hrud', čímž by ji zadrželi zezadu. Tímto způsobem byli během několika následujících hodin zatčeni Anastázie Drábová, Jan Matějka, a nakonec také Josef Bártík.⁴¹

Ještě ale zbýval Josef Rajskup. Hájenka tak byla uzavřena a do oken byli nacpané peřiny, aby nebylo vidět světlo. Gestapo s četníky a zadrženými tak čekalo celou noc, ale Rajskup do hájenky nepřišel. Ráno přijel Winkelhofer, který nařídil obě hájenky zapečetit a předat starostovi příslušné obce.⁴²

Díky výsledkům zatčených se gestapu podařilo odhalit podzemní kryt na Krkavčině a neobývaný kryt u hájovny Lísek. V krytech objevili část

³⁹ NOVÁK, Oldřich, SLÁDEK, Oldřich, ŽIŽKA, Jaroslav. (edd) *KSČ proti nacismu: KSČ v dokumentech nacistických bezpečnostních a zpravodajských orgánů*. Praha: Naše vojsko, 1971, s. 229.

⁴⁰ SOA Třeboň, Mimořádný lidový soud v Písku (MLS), LS 55/47, opis-posudek ze soudní pitvy Josefa Lance, nedatováno.

⁴¹ SOA Třeboň, Mimořádný lidový soud v Písku (MLS), LS 55/47, výpověď Františka Hejla, 17.11.1945, Písek.

⁴² Tamtéž.

shromážděných zbraní a nábojů a také primitivní rozmnožovací přístroj a na 800 hotových letáků.⁴³

⁴³ SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967, s. 165.

3.4 Osud Josefa Rajskupa

Z vedoucích představitelů ilegální skupiny se tak zatýkání vyhnul pouze Josef Rajskup, který se v inkriminovanou dobu nacházel v Písku. Následujícího dne dorazil k hájovně manželů Bártíkových, kde však zaznamenal pohyb neznámých osob v okolí. Domníváje se, že se jedná o příslušníky gestapa, několikrát po nich vystřelil a následně z místa uprchl. Ve skutečnosti se však nejednalo o zásahovou jednotku, nýbrž o komisi, která měla za úkol ohledat tělo Josefa Lance. Po útěku se Rajskupovi podařilo navázat spojení s Miloslavem Říhou, jenž se rovněž skrýval, a společně se následně uchýlili do lesního úkrytu v blízkosti Vahlovic na Blatensku.⁴⁴

Poté, co se Josefu Rajskupovi podařilo navázat kontakt s Miloslavem Říhou, bylo rozhodnuto o jeho přesunu na Příbramsko, kde navázal spolupráci s Jaroslavem Nelibou. Prostřednictvím Rajskupa se podařilo obnovit spojení vedení ilegálního Ústředního výboru v čele s Josefem Košťálkem s národně revolučními výbory působícími na Písecku, Tábořsku, Strakonicku a Sušicku. Současně udržoval Rajskup kontakt s Františkem Markem, který v té době zastával funkci vedoucího instruktora Krajského národně revolučního výboru (KNRV) v Příbrami.

Krajský národně revoluční výbor v Příbrami se tak stal nejen důležitým koordinačním orgánem odboje na Podbrdsku, ale zároveň jakýmsi vedoucím orgánem i pro jižní Čechy. Přímé řízení jihočeského odboje ale nadále zůstalo v rukou Josefa Rajskupa. Po odhalení předchozí hlavní tiskárny ÚV v Berouně se centrem pro výrobu ilegálních tiskovin stala také právě Příbram, která plnila tuto funkci od září do listopadu 1943.⁴⁵

Tato obnovená struktura jihočeského odboje však neměla dlouhého trvání. Zejména díky píseckému spolupracovníkovi gestapa Zdeňku Šindeláři se podařilo odhalit odbojovou činnost nejen na Písecku, ale i v Příbrami a dalších výborech na nich napojených.⁴⁶ I přes tento další zásah gestapa proti jihočeskému odboji se Josefu Rajskupovi podařilo opět uniknout. Ztratil však se

⁴⁴ SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967, s. 165.

⁴⁵ Tamtéž, s. 169.

⁴⁶ Viz kapitola 4.2 Zatýkání.

svou oblastí kontakt, který se mu podařilo opět navázat až na počátku roku 1944, kdy se opět pokusil z trosek sestavit novou ilegální organizaci.⁴⁷

Začátkem prosince 1943 inicioval Josef Rajskup založení skupiny JOSTA⁴⁸ na Sedlčansku, která primárně poskytovala úkryt sovětským válečným zajatcům v zemním krytu na zahradě rolníka Františka Svatoně v Čestíně. Zde se také několikrát ukrýval sám Josef Rajskup. Současně se Rajskup začal znovu aktivně spojovat s příslušníky jihočeského odboje, zejména na Tábořsku, s cílem vytvořit nový partyzánský oddíl. Významným úspěchem bylo rovněž obnovení kontaktu s třetím ilegálním Ústředním výborem KSČ, který byl od konce roku 1943 tvořen Rudolfem Vetiškou, Karlem Aksamitem, Václavem Kůrkou, Jaroslavem Fialou a dalšími představiteli. Ilegální činnost v jižních Čechách tak pokračovala v koordinaci s pokyny tohoto vedení. Vedle toho se Rajskup podílel na zakládání dalších odbojových buněk, mimo jiné v Praze, Čelákovících a Zelenči.⁴⁹

Zejména díky konfidentovi Jaroslavu Fialovi, který působil ve vedení ÚV, se v létě roku 1944 gestapu třetí Ústřední výbor úplně rozbít. Téměř všichni členové byli pozatýkáni nebo zemřeli při zatýkání. Komunistický odboj na Tábořsku a Sedlčansku tak musel znovu pracovat izolovaně. Přes pražskou organizaci *Plamen* se však podařilo Josefu Rajskupovi navázat spojení s organizací *Předvoj*, na níž pak byly na konci roku 1944 napojeny některé oblasti jižních Čech.⁵⁰ Všechny komunistické odbojové organizace musely pracovat izolovaně až do ledna 1945, kdy byl ustanoven prozatímní ÚV v čele s Josefem Smrkovským.

I přes stále probíhající spolupráci s Jaroslavem Fialou a nasazení dalších konfidentů do odbojových struktur, ve kterých Josef Rajskup působil, se gestapu stále nedařilo Rajskupa dopadnout. Na dopadení Rajskupa byli dosazeni zvláště konfidenti Jan Kasal a Josef Příbyl. Gestapu zároveň stále chyběla informace, kde se nachází kryt pro vedení jihočeského odboje. Ten byl vybudovaný v lese u Minartic na Sedlčansku. Úkolem dostat se k této informaci byla pověřena

⁴⁷ SLÁDEK, s. 177.

⁴⁸ Zkratka složená z počátečních slabik jména a příjmení J. V. Stalina.

⁴⁹ SLÁDEK, 1967, s. 184-189.

⁵⁰ Tamtéž, s. 184-193.

Hedvika Wolfová, které se za pomoci Jaroslava Fialy opravdu podařilo k této informaci dostat. Na 22. prosince 1944 tak byla naplánovaná rozsáhlá zatýkácí akce, od které si gestapo slibovalo dopadení Josefa Rajskupa. Likvidace krytu byla svěřena jednotce SS z výcvikového tábora na Benešovsku. Tato akce se však neshledala s úspěchem. Nejen, že v daném úkrytu Josef Rajskup nebyl, ale při napadení krytu se podařilo Josefu Kroužkovi, dalšímu z vedení, uprchnout, přičemž ještě zastřelil dva příslušníky SS.⁵¹

Způsob, jakým Josef Rajskup opakovaně unikal zatčení, začal mezi některými členy odboje vzbuzovat podezření. Jeho neustálé štěstí při vyhýbání se gestapu bylo vnímáno s rostoucí nedůvěrou a část ilegálních pracovníků začala spekulovat o možné spolupráci Rajskupa s gestapem. Odhalení krytu u Minartic tyto obavy dále posílilo a vedlo k tomu, že několik jednotlivců, bez konzultace s vedením, přistoupilo k razantnímu kroku. V březnu 1945, s největší pravděpodobností 16. března, vylákali Josefa Rajskupa na domluvenou schůzku do lesa nedaleko Zadních Bud, kde ho následně bez předchozího varování zastřelili dvěma ranami.⁵²

Domněnky o možné spolupráci Josefa Rajskupa s gestapem byly po válce vyvráceny výpověďmi několika příslušníků gestapa během projednávání případů před mimořádnými lidovými soudy. Například František Votava, někdejší člen klatovské úřadovny, uvedl: „*Není mi známo, že by Josef Rajskup pracoval pro gestapo. Naopak vím, že byl po celou dobu stíhán a měli jsme jeho fotografie.*“⁵³ Podezření ze spolupráce bylo mimo jiné založeno na skutečnosti, že během svého krátkého působení v odbojové skupině na Malé Straně byl Rajskup zadržen a poté za ne zcela jasných okolností propuštěn s podmínkou spolupráce. K plnění této podmínky však nikdy nedošlo, jak dosvědčuje i další výpověď: „*Jak mi vypravoval Rupprecht... Rajskup byl pražským ústředím gestapa nasazen jako konfident a když s konfidentstvím souhlasil, byl propuštěn na svobodu. Avšak, jak je mi známo z vyprávění Rupprechtova, pro gestapo nikdy nepracoval, nýbrž naopak pracoval opět pro podzemní hnutí.*“⁵⁴

⁵¹ SLÁDEK, 1967, s. 223-224.

⁵² SOA Třeboň, MLS Písek, Ls 55/47.

⁵³ SOA Třeboň, MLS Písek, Ls 55/47., výslech Františka Votavy, 17.1.1946 v Písku.

⁵⁴ SOA Třeboň, MLS Písek, Ls 55/47., výslech Richarda Lindnera, 2. srpna 1945 v Klatovech.

Je tak zřejmé, že zastřelení Josefa Rajskupa bylo opravdu jen tragickým omylem ukvapených ilegálních pracovníků. Stalo se tak smutným paradoxem, že Josef Rajskup, který byl zřejmě nejaktivnějším členem jihočeského odbojového hnutí a po celou dobu okupace unikal gestapu, byl nakonec těsně před ukončení války zastřelen svými spolupracovníky. Jediným, kdo se z vedoucí trojice skupiny dočkal konce války, byl Jan Matějka.⁵⁵

⁵⁵ SOA Třeboň, MLS Písek, Ls 55/47.

4 Antonín Wagner

Antonín Wagner se narodil 6. srpna 1906 v Písku jako prvorozený syn železničáře Jana Wagnera a jeho manželky Alžběty, rozené Máškové, která pracovala jako dělnice v místní tabákové továrně. Rodina byla početná – Antonín měl celkem sedm sourozenců, tři bratry a čtyři sestry. Jeho dětství a dospívání poznamenaly složité sociální i rodinné podmínky.

Během školní docházky vystřídal Antonín Wagner několik škol, přičemž jeho vzdělávání ovlivnila zejména nepřítomnost otce, který po dobu první světové války sloužil v rakousko-uherské armádě. Starost o chod domácnosti tak zůstala výhradně na matce, která byla negramotná a musela se sama postarat o početnou rodinu.⁵⁶

Pro dokreslení tohoto období Wagner s oblibou vyprávěl historku, jak se jednou společně s kamarády vydal na lup ovoce do zahrady jedné z píseckých vil. Ukázalo se však, že šlo o zahradu známého básníka Adolfa Heyduka, který si následně na chlapce přišel postěžovat do školy. Tato epizoda představuje drobný, nicméně výmluvný detail jeho školních let.⁵⁷

Navzdory těmto okolnostem se Wagnerovi podařilo dokončit obecnou školu, a to za pomoci úlev, které byly v poválečných letech poskytovány dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí. Návrat otce z války však nepřinesl žádné zásadní zlepšení rodinné situace. Antonín Wagner po absolvování obecné školy ve studiu dále nepokračoval a začal vypomáhat svému otci, jenž se v meziválečném období snažil rodinu uživit příležitostným obchodováním. Společně jezdili po trzích a poutích, kde prodávali ovoce a zeleninu, později také rozváželi mléko. V rodině panoval přísný patriarchální režim; Jan Wagner uplatňoval vůči svému nejstaršímu synovi autoritativní přístup, který se podle dostupných vzpomínek nevyhýbal ani tělesným trestům.⁵⁸

⁵⁶ WAGNER, Antonín. *Životopis*, strojopis, sepsaný 28. července 1955 v Písku, s. 1. V soukromém vlastnictví autorky práce.

⁵⁷ ZÁLESKÝ, Josef. Interview vedené autorkou práce 15.5.2024 v bytě manželů Záleských v Písku.

⁵⁸ WAGNER, Antonín. *Životopis*, s. 1.

Ve svých vzpomínkách Antonín Wagner uvádí, že v důsledku napjatých rodinných poměrů v dospívání jednoho dne utekl z domova a přibližně dva měsíce pobýval v Budičovicích (okres Písek), kde sloužil u místního sedláka. V té době mu bylo přibližně čtrnáct let. Navzdory nesouhlasu otce se později pokusil získat alespoň výuční list. Nejprve se učil zámečnickem, posléze zkoušel studium číšnického oboru v Praze, kde našel zázemí u své tety. Na naléhání matky se však vrátil zpět do Písku, kde nakonec dokončil výuční obor kolář.

Zvolený obor však Wagnerovi příliš znalostí nepřinesl. Vzhledem ke zhoršujícímu se zdravotnímu stavu otce, který nesl trvalé následky z účasti v první světové válce, byl syn opakovaně nucen pomáhat s rodinným obchodováním. To vedlo k častým absencím v učení – někdy zameškal i několik týdnů v kuse – což negativně ovlivnilo průběh jeho učňovského vzdělání.

Po smrti otce v roce 1925 na něj jako na nejstaršího syna přešla odpovědnost za zabezpečení rodiny. Společně s matkou se snažil zajistit obživu pro své mladší sourozence. Zpočátku našel uplatnění u svého bývalého kolářského mistra, který jej zaměstnal jako pomocníka. Současně si Wagner příležitostně přivydělával jako nádeník.⁵⁹ Později odešel do Prahy, kde vykonával různé příležitostné práce – působil na stavbách a krátce pracoval také jako kočí. Vzpomíná však, že mnohdy neměl žádné stálé zaměstnání, přespával ve stohu v Dejvicích a snažil se vydělat alespoň drobné částky například nošením zavazadel cestujícím na pražském hlavním (tehdy Wilsonově) nádraží či nakládáním uhlí ve smíchovském železničním depu.⁶⁰

V následujících letech střídal Antonín Wagner pobyt mezi Pískem a Prahou a snažil se alespoň příležitostně finančně přispívat matce na chod domácnosti. Právě v tomto období se seznámil s Růženou Záleskou, zaměstnanou v písecké továrně na výrobu fezů. Jejich sňatek se uskutečnil 25. prosince 1928. Za zmínku

⁵⁹ Jako nádeník byl v dřívějším smyslu označován pomocný dělník, nebo člověk bez stálého zaměstnání, který měl pouze jednorázové přivýdělký.

⁶⁰ WAGNER, Antonín. *Životopis*, strojopis, sepsaný 28. července 1955 v Písku, s. 2-3. V soukromém vlastnictví autorky práce.

stoi, že Wagnerovi šel za svědka jeho blízký přítel Rudolf Stehlík, který se později stal jeho klíčovým spolupracovníkem v protinacistickém odboji.⁶¹

Nakonec se Wagner uchytil u Československých státních drah (ČSD). Navázal tak na původní profesi jeho otce. Zprvu pracoval jako sezónní dělník na pokládce kolejí. S vyhlídkou lepší pracovní pozice a stálého zaměstnání u ČSD přidal se na doporučení traťmistra Koláře k organizaci, ve které byli jeho kolegové. Chodil na pravidelné schůze, ale dle svých slov se až později dozvěděl, že se jedná o politickou stranu Národní sjednocení.⁶²

Strana Národní sjednocení (NSj) vznikla v říjnu 1934 sloučením Československé národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty, tedy krátce před parlamentními volbami konanými v květnu následujícího roku. Jednalo se o politický subjekt pravicového a nacionalistického zaměření, který v některých aspektech vykazoval až fašizující tendence. Dokladem může být například průběh jedné z předvolebních manifestací, během níž byl předseda strany Karel Kramář pozdravován výkřikem „Necht' žije vůdce náš!“⁶³ V tomto kontextu je pozoruhodné, že Wagner se v této fázi svého života zapojil do politické strany, která ideově stála na opačném konci spektra než Komunistická strana Československa, k níž se hlásil v pozdějších letech.

Očekávaných výhod, které si od vstupu do této organizace sliboval, Wagner nakonec nedosáhl – u Československých státních drah zůstal pouze sezónním pracovníkem, byl s příchodem zimy propuštěn a musel si vydělávat na živobytí jednorázovými pracemi. Následně přestal docházet na schůze Národního sjednocení. Podle vlastních slov se v politice tehdy vůbec neorientoval a členství ve straně přijal především s nadějí na získání stálého pracovního místa. K této epizodě svého života se později vyjádřil slovy: „*Kdyby mi někdo v té době řekl: ,Tondo, dostaneš práci, pojď k nám, tak jsem šel třeba k agrárníkům.*“ Tímto způsobem se také později stal členem Rudých odborů, legionářské obce, Svazu přátel SSSR, Střelecké jednoty či Unie železničních zaměstnanců (UŽZ).

⁶¹ SOA Třeboň. Sběrka matrik Jihočeského kraje. Matrika oddaných 1925-1935 Písek, soubor II/138, poř. č. 46 A, s. 130, zápis o oddání Antonína Wagnera a Růženy Záleské. Digitální archiv [online], dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/11139/132/1545/1020/51/0> [cit. 21.2.2025]

⁶² WAGNER, Antonín. *Životopis*, strojopis, sepsaný 28. července 1955 v Písku, s. 5. V soukromém vlastnictví autorky práce.

⁶³ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 192.

V období hospodářské krize 30. let 20. století bylo běžným jevem, že lidé vstupovali do odborových a jiných organizací především z praktických, nikoliv ideologických důvodů. Výrazně se na tom podílela právní úprava, která vztah mezi státem, odbory a dělníky vymezovala prostřednictvím zákona o sociálním zabezpečení a podpoře v nezaměstnanosti. Na základě tzv. gentského systému byly prostředky na výplatu podpory v nezaměstnanosti čerpány z veřejných fondů a spravovány příslušnými odborovými organizacemi, přičemž se na nich podílely i pojišťovny. Tento mechanismus přispěl ke změně charakteru českého odborového hnutí: zatímco dříve byla odborová příslušnost úzce svázána s politickým přesvědčením, ve 30. letech začala být vnímána primárně jako prostředek ekonomického zabezpečení, čímž nabyla masového rozměru.⁶⁴

Díky členství v UŽZ dostal Antonín Wagner v roce 1937 konečně stálé místo u ČSD na hlavním nádraží v Písku.⁶⁵ V Unii se také seznámil s příbramským pracovníkem ČSD, František Markem, který sehrál stěžejní roli v zapojení Antonína Wagnera do odboje.

⁶⁴ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002, s. 99-100.

⁶⁵ WAGNER, Antonín. *Životopis*, strojopis, sepsaný 28. července 1955 v Písku, s. 5-6. V soukromém vlastnictví autorky práce.

4.1 Zapojení do odboje

Na základě osvědčení dle § 8 zákona č. 255/1948 Sb. o účasti na národním boji za osvobození ze dne 11. dubna 1979 je doloženo, že Antonín Wagner se od 5. září 1942 aktivně podílel na ilegální činnosti odbojových organizací v Písku a Příbrami. Do odbojové skupiny v Příbrami, vedené Aloisem Laubem, jej přivedl jeho kolega, železničář František Marek. S Markem se Wagner znal již před válkou, kdy se pravidelně setkávali na odborových schůzích železničářů v Písku. Již před oficiálním zapojením do odboje v září 1942 předával Markovi informace o pohybu okupačních vojsk v Písku a zároveň v regionu šířil ilegální tiskoviny, které naopak získával od Marka.

V září 1942 byl Antonín Wagner Františkem Markem pozván do Příbrami, kde se setkal s Jaroslavem Štanglem, který se zde ukrýval před zatčením. Prostřednictvím něj přijímal pokyny od Aloise Lauba a následně byl pověřen úkolem sledovat vojenské transporty v Písku a shromažďovat informace o jejich směru. Vedle toho měl za úkol získávat co nejvíce údajů o pohybu okupačních vojsk ve městě.

V rámci své činnosti Wagner navázal kontakt s komunistickými odbojáři v Písku, přičemž klíčovou osobností pro něj byl Rudolf Stehlík. Postupně rozšířil své vazby i na Ludvíka Kajtmana a Antonína Engela. Prostřednictvím Rudolfa Stehlíka se spojil s Okresním národním revolučním výborem (ONRV) v Oslově, avšak až během svého věznění v Malé pevnosti Terezín zjistil, kdo konkrétně stál v jeho čele.⁶⁶

Hlavním úkolem Antonína Wagnera bylo plnit roli spojky mezi Příbramí a Pískem. Kromě vzájemného předávání informací mezi těmito centry měl na starosti i šíření ilegálních tiskovin. Sám několikrát tajně rozmístil výtisky Rudého práva v železniční stanici Písek, kde pracoval. Díky práci u ČSD měl nespornou výhodu v tom, že mohl bez vzbuzení podezření jezdit pravidelně vlakem právě mezi Pískem a Příbram, mezi nimiž vede přímá železniční trať.⁶⁷ V době, kdy byl Wagner zaneprázdněný, přebírala roli spojky jeho manželka Růžena Wagnerová, která byla tou dobou taktéž zaměstnána u drah.

⁶⁶ VÚA, sb. osvědčení dle zákona č. 255/1948 Sb., sp.č. 187611/79, Wagner Antonín.

⁶⁷ Tamtéž, svědectví Rudolfa Stehlíka ml. o zapojení A. Wagnera do odboje.

Dne 11. srpna 1943 proběhla v Oslově rozsáhlá zatýkací akce, která vedla k dočasnému zničení stranického centra pro jižní Čechy. Z písecké odbojové skupiny se však do vězení dostalo pouze několik osob, mezi nimi Alois Pazderník, František Charvát a Václav Říha.

Další těžkou ranou pro komunistický odboj byla smrt Josefa Moláka, vedoucího instruktora Ústředního výboru KSČ. Na základě informací, které gestapu poskytl konfident Jaroslav Fiala, byla 18. července obklíčena vila Karla Vydry, kde se Molák ukrýval. Po vniknutí do budovy jej člen gestapa Zandner zastřelil dávkou ze samopalu. Po jeho smrti převzal vedení Rudolf Vetiška, přičemž do vedoucí trojice se dostal také Fiala. Tím získalo gestapo přístup k podrobným informacím o jednotlivých členech odbojové sítě.

Mezitím na Příbramsku vrcholil proces sjednocování odboje. Ilegální komunistická organizace, vedená Františkem Markem, se spojila se zbytky *Obrany národa* pod vedením Aloise Lauba a s členy organizace *Petiční výbor Věrní zůstaneme*, jejímž vedoucím byl Jindřich Majer. Výsledkem tohoto sloučení byl vznik Krajského národně revolučního výboru (KNRV), v jehož čele stanul František Marek. Jeho zástupcem a zároveň vojenským velitelem se stal Alois Laub. Výbor byl instruován Josefem Košťálkem z ÚV KSČ prostřednictvím Jaroslava Neliby.

V jižních Čechách se mezitím podařilo obnovit klíčové spojení mezi uprchlými Josefem Rajskupem a Miloslavem Říhou na jedné straně a Jaroslavem Štanglem a Josefem Vlkem na straně druhé. Na základě společné porady bylo rozhodnuto, že Rajskup odcestuje do Příbrami, odkud naváže nové spojení s Ústředním výborem KSČ prostřednictvím Josefa Košťálka a Jaroslava Neliby.

Tímto krokem se opět podařilo propojit stranické organizace a národně revoluční výbory působící na Písecku, Tábořsku, Strakonicku a Sušicku s vedením KSČ. Příbramský KNRV se tímto stal nejen hlavním koordinačním centrem podbrdského odboje, ale postupně převzal i roli vedoucího orgánu pro celé jižní Čechy.

Navzdory těmto represím tak pokračovaly komunistické odbojové skupiny na Písecku ve své činnosti. Mezi aktivními členy zůstal i Antonín Wagner, který nadále působil jako spojka mezi Pískem a Příbramí. Hlavní spojkou, co se týče

distribuce tiskovin mezi Písek a Příbramí, byl Jaroslav Štengl nebo Anna Kiliánová.⁶⁸

Mezitím se klatovské gestapo připravovalo na další rozsáhlý zásah proti jihočeskému odboji, především díky informacím získaným od píseckého konfidenta Zdeňka Šindeláře. Velkou roli však sehrála i souhra náhod.

⁶⁸ SOA Třeboň. Mimořádný lidový soud (MLS) v Písku, Ls 55/47.

4.2 Zatýkání

V listopadu 1943 se gestapu podařilo proniknout až ke krajskému výboru KSČ v Plzni. Při výsleších padlo mimo jiné jméno manželů Weissových, což se ukázalo jako klíčová stopa vedoucí k dalším odbojovým kontaktům. Od zatčených se gestapo dozvědělo, že v bytě Weissových několikrát přespávala ilegální pracovnice Anna Kiliánová. Když se vyšetřovatelé dotazovali na její současný úkryt, obdrželi informaci, že by se mohla nacházet u Jaroslava Štangla v Příbrami.

Na základě těchto poznatků vydalo pražské gestapo příkaz k zásahu. Dne 13. listopadu 1943 vniklo táborské gestapo do Štanglova bytu, kde zatkló jak Annu Kiliánovou, tak Jaroslava Štangla. Při domovní prohlídce objevili šifrované zápisky, které se jim podařilo snadno rozluštit. Na základě těchto dokumentů byli ještě téhož dne zatčeni vedoucí KNRV František Marek a jeho zástupce Alois Laub.⁶⁹

V následujících dnech se vlna zatýkání rozšířila i do dalších měst. V Písku byli mezi zatčenými mimo jiné Josef Lang a Karel Soukup. O den později došlo k razíím v Sušici. Miloslav Říha, který se ukrýval nedaleko města, se pokusil o útěk, avšak byl při zatýkání postřelen, a ještě téhož dne zemřel v nemocnici.⁷⁰ Strakonicko rovněž neuniklo perzekuci – zatčen byl Karel Hlava, který po Říhově útěku převzal vedení ilegální organizace v České zbrojovce Strakonice.

S pokračujícím zatýkáním získávalo gestapo stále více informací o struktuře odboje, což vedlo k identifikaci dalších jeho členů. Tím se spustila řetězová reakce represí, která zasáhla rozsáhlou síť jihočeského protinacistického odboje.

V rámci cílené operace se gestapu podařilo pomocí nastražené léčky zatknout i Jaroslava Nelibu. Ten se měl sejít s jedním ze stranických funkcionářů z Plzeňska, který však již předtím padl do rukou gestapa a byl donucen spolupracovat. Gestapo jej následně využilo jako návnadu, aby mohlo Nelibu zadržet přímo při plánovaném setkání.

⁶⁹ SOA Třeboň. Mimořádný lidový soud (MLS) v Písku, Ls 55/47.

⁷⁰ Tamtéž, Výslech Františka Votavy vedený 14. prosince 1945 v Klatovech.

Zatčením Jaroslava Neliby utrpěl komunistický odboj vážnou ztrátu. Josef Košťálek, člen Ústředního výboru KSČ, tím přišel o spojení s řadou ilegálních organizací, partyzánských skupin i národně revolučních výborů, čímž byla narušena koordinace mnoha odbojových aktivit.⁷¹

Vlna zatýkání jihočeských odbojářů nadále pokračovala. Dne 13. listopadu 1943 byli v Písku zatčeni další klíčoví členové protinacistického odboje, mezi nimi i Rudolf Stehlík. Následovala další rozsáhlá razie, která proběhla v noci z 10. na 11. prosince téhož roku. Při tomto zásahu bylo zadrženo celkem 24 odbojářů. Mezi zatčenými byl právě také Antonín Wagner, který byl v době zásahu právě ve službě. Gestapo zároveň zatklo i jeho manželku Růženu Wagnerovou, a to přímo v jejich bytě.⁷²

Zatýkání pokračovalo v nepravidelných vlnách až do léta roku 1944, kdy gestapo rozsáhlou akci oficiálně uzavřelo. Například 17. února bylo z Písecka odvezeno přibližně 60 zatčených osob, mezi nimi i nejbližší spolupracovníci Antonína Wagnera – Ludvík Kajtman, Antonín Řehoř a Antonín Engel.

Další razie následovala v dubnu téhož roku v Oslově, kde byl mimo jiné zatčen i Bohumil Dráb, bratr tamního hajného a odbojáře Josefa Drába.

V celkovém součtu bylo během této represivní akce na Písecku zatčeno téměř 200 osob. Z tohoto počtu bylo 32 lidí popraveno nebo zastřeleno při zatýkání. Největší ztráty utrpěla obec Oslov, odkud pocházela většina popravených.⁷³

⁷¹ SLÁDEK, 1967, s. 176.

⁷² SOA Třeboň, MLS Písek, Ls 55/47.

⁷³ Tamtéž.

4.3 Písecká věznice

Věznice v Písku sloužila gestapu pouze jako přechodné zadržovací místo, kde byli vězni umisťováni před dalším transportem. Odsud byli zpravidla převáděni do hlavní gestapácké věznice v Klatovech, pod jejíž správu Písek spadal. V některých zvláštních případech, zejména při závažnějších obviněních, byli vězni přesunuti přímo do Prahy, kde sídlila ústředna gestapa pro Protektorát Čechy a Morava.

Po svém zatčení byli Antonín a Růžena Wagnerovi, spolu s dalšími členy odbojové sítě, umístěni do písecké věznice. Ostrahu zde zajišťovali čeští četníci, kteří podle vzpomínek pamětníků vůči vězňům neprojevovali výraznější aktivitu ani otevřené nepřátelství.

Podmínky, v nichž byli zadrženi do 19. ledna 1944, kdy následoval transport do Klatov, však byly značně neuspokojivé. Růžena Wagnerová ve svých vzpomínkách upozorňuje na dlouhodobou izolaci a omezený režim pohybu, přičemž procházky byly umožněny pouze jednou za čtrnáct dní.

Zachycený popis stravovacích a hygienických podmínek výmluvně dokresluje situaci zadržených: „*Na Štědrý den byla v poledne polévka a totéž ještě zředěné vodou k večeři. Chleba býval samý písek, někdy v něm byl i špendlík. Hrnky na jídlo nemyté s naschlým jídlem ještě od minula.*“⁷⁴

⁷⁴ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6093, Wagnerová Růžena. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 1.

4.4 Věznice gestapa v Klatovech

Komando gestapa dorazilo do Klatov dne 16. března 1939. V následujících měsících několikrát změnilo své sídlo, než se v září téhož roku trvale usadilo v tzv. Singrově vile, odkud operovalo až do května 1945. Pro potřeby vazby bylo klatovskému gestapu vyčleněno jedno patro okresní věznice nacházející se na nábřeží Drnového potoka. V těchto prostorách se nacházely vězeňské cely i místnost určená k výslechům. Přesto většina výslechů nadále probíhala přímo v prostorách Singrovy vily, kde gestapo zřídilo rovněž dvě vyšetřovací cely ve sklepních prostorách.⁷⁵

Antonín Wagner dorazil do klatovské věznice dle své výpovědi 19.1.1944. O podmínkách, ve kterých zde pobýval až do 27.3. téhož roku mluví takto: „*Ubytování špatné, cely přeplněné, o hygieně ani řeči, voda na mytí a na pití brala se z klosetu*⁷⁶. *Strava oproti písecké věznici zlepšená. Zacházení s vězni při vyšetřování gestapáky hrubé, nelidské...*“⁷⁷ Z věznice v Klatovech byl Wagner přesunut do Malé pevnosti Terezín.

⁷⁵ JIRÁK, Jan. *Klatovy za Protektorátu coby sídlo úřadů a bezpečnostních složek Oberlandrátu*. In: Bukovský, Jaroslav et al. *70 let od heydrichiády*. 1. vyd. Klatovy: Město Klatovy, 2013, s. 31-32.

⁷⁶ Kloset je označení pro splachovací záchod.

⁷⁷ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 2.

4.5 Malá pevnost Terezín

Pevnostní komplex Terezín prošel od svého vybudování počátkem roku 1780 Josefem II. mnohými proměnami, a to zejména po stránce využití tohoto prostoru. Záměr vybudovat pevnost právě v této lokalitě byl součástí strategického plánu obrany monarchie před vpádem ze Saska za doby prusko-habsburského konfliktu. Výběr tohoto místa byl dán zejména jeho výhodnou polohou: umožňovala využít obranné funkce řeky Ohře, výhodného terénu i blízké labské vodní cesty. Řeka Labe umožnila zásobování pevnosti a její blízkost mohla zabezpečovat ochranu rozsáhlých armádních skladů v Litoměřicích, Lovosicích a Budyni. Celá pevnostní soustava včetně Malé pevnosti se skládá z celkem 55 pevnostních článků. Součástí hlavní pevnosti tzv. Velké se stalo i vlastní město Terezín, které bylo roku 1782 povýšeno na město královské.

Samotná Malá pevnost měla již od svého vybudování funkci pevnostního vězení a její vězeňské cely mohly pojmut až 800 vězňů. Zprvu však plnila funkci vězení vojenského. Situace se změnila až za doby vlády knížete Metternicha, kdy zde byli i vězni političtí. Tuto změnu můžeme pozorovat zejména za doby revoluce 1848, kdy zde pobývali mj. někteří zatčení revolucionáři pražského červnového povstání.

Za dobu fungování Malé pevnosti jako politického vězení tudy prošlo mnoho známých osobností z dějin českých zemí. Tak například sem byli převezeni v prosinci roku 1914 členové revoluční skupiny Mladá Bosna v čele s Gavrilem Principem, kteří stáli za atentátem na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Sám Princip tu pak roku 1918 umírá v důsledku nehostinných podmínek žaláře a onemocnění tuberkulózou. Jeho hrob měl být původně utajen, ale jeden z českých vojáků hrob identifikoval a v roce 1920 byly jeho tělesné pozůstatky převezeny do mauzolea v Sarajevu. Malou pevností prošlo za 1. světové války i několik československých legionářů, kteří byli odsouzeni pro dezerci.⁷⁸

⁷⁸ NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*. 2., přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988., str. 10-21.

4.5.1 Policejní věznice gestapa

Klíčovou událostí pro začátek využívání Malé pevnosti gestapem byla tzv. Akce mříže. Dne 15. března 1939 přišla spolu s německou armádou na území Čech a Moravy i německá tajná státní policie. Zatýkání začalo hned téhož dne a za obět padli zejména němečtí emigranti a čelní čeští komunisté. Celkový počet nakonec čítal 4639 osob. Záhy však byly na německý příkaz propuštěny všechny osoby, které v poslední době nevykonávaly aktivní politickou činnost, s podmínkou slibu, že se vzdají veškeré komunistické nebo státu nepřátelské činnosti. Z 4639 osob tak zůstalo ve vazbě „jen“ 1228.⁷⁹

Z těchto zatčených bylo vězněno 18 obyvatel roudnického okresu v Malé pevnosti Terezín, všichni však byli zanedlouho zase propuštěni z výše uvedeného důvodu. První zatčení protifašističtí odbojáři přišli do Terezína pravděpodobně v červnu 1940. S rostoucím počtem zatčených členů českého odboje v letech 1939 a 1940 se zvyšovala potřeba umístění těchto perzekuovaných osob do přechodné věznice na území Protektorátu Čechy a Morava. Zatčení odbojáři totiž nezůstávali na území protektorátu trvale, ale byli dále transportováni k nacistickým soudům nebo do koncentračních táborů v Říši.⁸⁰ Přechodné vězení tak sloužilo po dobu, dokud nebude celý případ uzavřen, tedy než bude vyšetřena činnost celé odbojové skupiny.⁸¹

K těmto účelům sloužily zpočátku policejní věznice v Praze na Pankráci a věznice na Karlově náměstí. Ty ale byly brzy přeplněné. A tak se 15. května 1940 obrátil SS-Obersturmbannführer Hans Ulrich Geschke na SS-Oberführera H. Müllera s žádostí o souhlas se zřízením policejní věznice v terezínské pevnosti. Tento prostor se zdál být ideální: nebyl daleko od Prahy, byl uzavřený a mohl být snadno hlídán. Počátkem června tak dostal Geschke povolení a z terezínské Malé pevnosti se stala oficiální policejní věznice gestapa s názvem Geheime Staatspolizei-Staatspolizeileitstelle Prag-Polizeigefängnis Theresienstadt.

⁷⁹ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, 2019, s. 42-43.

⁸⁰ Oficiální název státu byl do roku 1943 *Německá říše* (německy Deutsches Reich) a posléze do jeho zániku roku 1945 *Velkoněmecká říše* (německy Großdeutsches Reich). Pojem „*Říše*“ je však hojně využíván a známý mezi odbornou i laickou veřejností.

⁸¹ NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*. 2., přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988, str. 28-29.

Velitelem byl jmenován SS-Hauptsturmführer kriminální tajemník Heinrich Jöckel.⁸²

4.5.2 Každodennost Malé pevnosti

Antonín Wagner byl transportován do Terezína dne 27. 3. 1944.⁸³ Na tento den vzpomíná Wagner následovně: „*V Bohušovicích jsem po dlouhé době viděl manželku, přijela týměž transportem. Mohli jsme si jen zamávat. Při příchodu do MP říkám klukům: ‚Tady to bude dobré, mají prasata, hlad nebude.‘ Viděli jsme totiž nosit džbery s obědem pro vězně, domníval jsem se, že je to prasatům. SS a vězni z kanceláře nám prohlíželi naše věci, které jsme museli vyložit na zem do ranečku. Na sebe jsem dostal vojenskou blůzu s trojúhelníkem, měl jsem ji po celou dobu.*“⁸⁴

Tato vzpomínka výstižně ilustruje drsné podmínky, v nichž byli vězni Malé pevnosti nuceni přežívat. Kvalita stravy se postupem času zhoršovala, a to zejména v souvislosti s rostoucím počtem internovaných osob. Jídelníček, sestavený a předepsaný dozorcí, se v zásadě nelišil od standardů platných ve velkých koncentračních táborech.

Každé ráno dostávali vězni pouze černou náhražkovou kávu bez cukru a přiděl chleba. Oběd tvořila polévka, kterou v poledne obdrželi vězni pracující uvnitř věznice, zatímco ostatní ji dostávali až společně s večeří. Večerní polévka však byla podstatně řidší a poskytovala jen minimální výživovou hodnotu.⁸⁵

Dalším možným zdrojem potravin pro vězně byly balíčky od rodiny. Ty však docházely víceméně v pořádku jen do roku 1943. Situace se výrazně změnila v následujících letech, kdy začalo docházet k jejich častému vykrádání, což postihlo i vězně v Malé pevnosti v době, kdy zde byl internován Antonín Wagner. Kritická situace nastala zejména v roce 1944 s příchodem dozorce Fischera, který byl pověřen kontrolou zásilek. Pod jeho dohledem docházelo k

⁸² SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945*. Praha 1986, str. 132.

⁸³ Archiv Památníku Terezín. *Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob*. Antonín Wagner. [online], [cit.07.06.2024]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>.

⁸⁴ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 1.

⁸⁵ NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*, 1988, str. 178.

systematickému zabavování kvalitnějších potravin a cigaret, které si присvojoval on sám nebo je přerozděloval mezi ostatní dozorce.

Příbuzní vězňů se snažili těmto praktikám čelit důmyslnými způsoby. Sádlo například ukrývali do lékovek a vydávali jej za mast proti vším, zatímco tuk obarvený živočišným uhlím se měl jevit jako krém na boty.⁸⁶ Rudolf Stehlík ml., spoluvězeň Wagnera a taktéž člen odbojové skupiny Oslov, tak píše v dopise příbuzným instrukce, jak mají posílat tabák v botách: „*Vnitřek vytrhat. Dát do jemného papíru tabák a rovnoměrně rozložit po celé bačkoře. Pak přilepit a dát na to vložky a zase přilepit nebo přichytit několika hřebíčky.*“⁸⁷

Vězni Malé pevnosti byli nuceni za doručení balíčků platit poplatek – standardně 3 koruny za balíček, zatímco židovští vězni museli hradit dvojnásobek, tedy 6 korun. Jednou z forem kolektivního trestu byla hladovka, která byla uplatňována například v případě pokusu o útěk některého z vězňů. Individuální hladovění pak postihovalo všechny vězně umístěné na samotce, kde platil přísný zákaz jakéhokoliv jídla po dobu prvních dvou dnů.

Při kontrolách balíčků docházelo k zabavování části jejich obsahu, který byl následně uložen do společného skladu. Odtud se pak část potravin využívala k přípravě jídel pro vězně. Pokud měl službu dozorce Jöckel, nařizoval, aby do kotlů bylo vhozeno veškeré zabavené jídlo bez ohledu na jeho kvalitu či vhodnost ke konzumaci. Vězni tento podivný pokrm nazývali Pind'ablať, podle Jöckelovy přezdívky „Piňda“. Kromě potravin se v něm často objevovaly i nepoživatelné předměty, jako byly tužky, žiletky nebo cigarety.⁸⁸ Podle vězně Kajtmana byl připravován Pind'ablať přibližně jednou týdně.⁸⁹

Se zhoršující se kvalitou stravy rostla mezi vězni snaha získat jakékoliv jídlo, a to často i za cenu značného rizika. Přestože jim za to hrozily přísné tresty, mnozí

⁸⁶ NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*, 1988, str. 181.

⁸⁷ SOkA Písek, Sb. *Miscelanea*, kart. 4, inv. č. 77: Opisy úředních oznámení a osobní korespondence z Klatov, Pankráce a Terezína, týkající se protifašistického odboje v Oslově. Strojopis, česky, německy, 16 stran (1943–1949). Dopis Rudolfa Stehlíka Stehlíkové Jindřišce, Terezín 14.7.1944.

⁸⁸ NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*, 1988, str. 183.

⁸⁹ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. 6087, Kajtman, Ludvík. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 1.

se pokoušeli během práce na poli či ve skladu odcizit alespoň malé množství potravin.

Vězni byli nuceni uchýlovat se ke směnnému obchodu a schraňovat předměty, které měly v táborových podmínkách určitou hodnotu a mohly být směněny za jídlo. V Malé pevnosti mezi takové cennosti patřily části oblečení, tkaničky nebo cigarety. „*Já jsem nekouřil, když jsem sehnal ,típka‘ , vyměnil jsem je za chleba*“, vzpomíná Wagner.⁹⁰

Možnost získat větší přiděl jídla přitahovala vězně do venkovních pracovních komand, která byla považována za fyzicky náročnější, ale zároveň nabízela naději na lepší stravování. Touto cestou se k práci na stavbě podzemní továrny Richard u Litoměřic dostal i Antonín Wagner. Tuto možnost jemu a dalším spoluvězňům nabídl dozorce Hrubant, který je přesvědčil příslibem zvýšeného přidělu potravin.

Pracovní komando, čítající přibližně 40 vězňů, bylo přesunuto na IV. dvůr Malé pevnosti, odkud každý den vyráželo pěšky na staveniště. Zde Wagner navázal kontakt s dalšími vězni, kteří měli přístup k rádiu, a získával tak důležité informace o situaci mimo Terezín – o postupu fronty i o zprávách, které Rudé právo přinášelo o nelidském zacházení s vězni v Malé pevnosti.

Wagner byl nasazen na práci v podzemí, kde jeho hlavním úkolem bylo nakládat vybagrovanou zem na vozíky. Slibovaný přídavek jídla se nakonec ukázal jako velmi skromný – zahrnoval pouze krajíc chleba a malou kostičku margarínu. Aby při těžbě nedocházelo k úrazům způsobeným zřícením stropu, byli pověřeni dva vězni, jejichž úkolem bylo pomocí tyčí kontrolovat stabilitu podzemních chodeb a odhalovat možné dutiny, které hrozily zřícením.⁹¹

Ruští a židovští vězni například nedostávali přídavek jídla vůbec, ačkoliv dostávali nejnáročnější práci. Dlouhodobý nedostatek živin, které vězeňská strava postrádala (tuky, cukry i sůl), vedla k velké podvýživě. Kuchaři tak solili

⁹⁰ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 2.

⁹¹ Tamtéž, str. 3-4.

a mastili polévku pouze noční směně komanda Richard. Vězni tak zchudli na váze i o 30 kg.⁹²

Na denním pořádku byl i neustálý teror vězňů, zejména pak těch židovských. Mezi dozorce, kteří se zaměřovali na židovské vězně, patřil Thomas Soukup, který si vysloužil přezdívku „Židobijce“.⁹³ Antonín Wagner vzpomíná na situaci, kdy dozorce Soukup nařídil osmi židům, aby udělali kolečko a mlátili se prkny po hlavě. Jeden z nich měl rozbitou hlavu, kterou si šel nechat ošetřit. Po návratu mu údajně Soukup řekl, že už ho nechce vidět, ať se jde oběsit. Dle Wagnera se tak opravdu stalo a daný vězeň se oběsil. Dále také vzpomíná, že při práci na podzemní továrně Richard měli pod pohružkou fyzického trestu nařízeno dávat židovským vězňům na vozík více nákladu.⁹⁴

Zdravotní péče v Malé pevnosti byla pro většinu vězňů prakticky nedostupná. Ošetření nemocných či zraněných bylo závislé výhradně na improvizované pomoci spoluvězňů s lékařským vzděláním, kteří působili v mimořádně omezených podmínkách, bez přístupu k odpovídajícímu vybavení či lékům.

Rudolf Stehlík mladší, spoluvězeň Antonína Wagnera a zároveň jeho spolupracovník z ilegální organizace Oslov, ve svých vzpomínkách uvádí, že během pobytu v Terezíně trpěl silnými bolestmi zubů. Zmiňuje přitom vězně-zubaře Vlka z Písku, který mu je – v nedůstojných podmínkách vězeňského prostředí a s využitím improvizovaných nástrojů – trhal.⁹⁵

Oficiální ošetrovna, kde ordinoval policejní lékař, byla otevřena jen dva dny v týdnu a pouze v odpoledních hodinách. To však znamenalo, že většina vězňů se k lékařské péči vůbec nedostala, protože byla v té době nasazena na nucené práce mimo pevnost. Až na podzim roku 1944 byla zřízena vězeňská nemocnice (Krankenrevier), která poskytovala alespoň základní péči. V době epidemie

⁹² NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*, 1988, str. 185-186.

⁹³ Tamtéž, str. 107.

⁹⁴ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 2.

⁹⁵ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6064, Stehlík Rudolf. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 4.

úplavice zde bylo možné umístit několik desítek vězňů, avšak kapacita byla nedostatečná a podmínky zůstávaly extrémně obtížné.⁹⁶

K rychlému šíření nemocí a vzniku epidemií vedly hlavně špatné hygienické podmínky, ve kterých vězni žili. Na cele byl pouze jeden záchod pro všechny. Cely byly plné hmyzu, zejména blech a vší. Když se šli vězni koupat, probíhal odvšivovací proces. Vězni si svlékli svůj oděv a dali ho do odvšivovacího bubnu.⁹⁷

Antonín Wagner prožil v Malé pevnosti Terezín necelý půlrok. V září roku 1944 byl totiž převezen do dnešního polského města Vratislavi, tehdejší Breslau, kde mělo dojít k soudu.⁹⁸

⁹⁶ NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*. 2., přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988, str. 187-188.

⁹⁷ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 2.

⁹⁸ Archiv Památníku Terezín. *Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob*. Antonín Wagner. [online], [cit.07.06.2024]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>.

4.6 Vězení v Breslau (Vratislavi)

Do Breslau, jak byla tehdy německy nazývána dnešní Vratislav, byl transportován Antonín Wagner 14. 9. 1944.⁹⁹ Malá Pevnost Terezín totiž fungovala jako přechodná věznice pro politické vězně, kteří měli být dále transportováni do Říše k soudu. Ke každému takovému vězni byl zároveň veden vyšetřovací spis, který s ním v podstatě celou dobu „putoval“ a na základě něhož měl být daný vězeň souzen. V případě Antonína Wagnera však k soudu vůbec nedošlo a ani vyšetřovací spis, který by jinak byl uložen v Archivu bezpečnostních složek (ABS) se nedochoval. A tak jsme odkázáni pouze na Wagnerovy vzpomínky.

Antonín Wagner ve svých vzpomínkách uvádí, že většinu svého pobytu ve vratislavské věznici v tehdejší KletschkauerstraÙe (dnes ulice Kleczkowska) strávil na cele o samotě. Dlouhou chvíli si krátil například počítáním teček na zdi nebo čtením německých knih, přestože jazyk neovládal. Vzpomíná rovněž, že vězeňská strava byla ještě skromnější než v Malé pevnosti Terezín. Ke každodenní realitě věznice patřila i práce – například páráni oděvů po popravených vězňích. Vězni odsouzení k trestu smrti byli podle něj od ostatních odlišeni černým vězeňským oděvem se žlutými pruhy po stranách.

Ze své cely Wagner pravidelně slyšel, jak probíhaly pravidelné popravy. *„Ze své cely jsem každý čtvrtek slychal popravy. To sem přivezli i z jiných věznic odsouzence, dali je na společnou celu smrti. Na ní si mohli dělat, co chtěli – zpívali, modlili se. Dostali dobrý oběd, cigarety, v 6 večer se cela odemykala. Převlékli je do košil, dostali dřevěné boty, jejichž klapot jsem také slyšel...Když dřeváky museli odložit, slyšel jsem ještě ťapkání bosých nohou po dlážděné chodbě, pak dvě klapnutí (spadla hlava a odhodili hlavu a tělo pryč).“*¹⁰⁰

Podrobnosti o výkonu trestu smrti se Wagner dozvěděl pravděpodobně prostřednictvím rozhovorů s jinými vězni při vězeňských vycházkách, nelze však zcela vyloučit, že si některé informace doplnil až zpětně, vzhledem k časovému odstupu, s jakým byly jeho vzpomínky zaznamenány.

⁹⁹ Archiv Památníku Terezín. *Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob*. Antonín Wagner. [online], [cit.07.06.2024]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>.

¹⁰⁰ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 4-5.

Jak již bylo uvedeno, k soudnímu procesu s Antonínem Wagnerem nakonec vůbec nedošlo. V únoru 1945 totiž začalo město Vratislav (tehdejší Breslau) obléhat postupující vojsko Rudé armády. Wagner ve svých vzpomínkách uvádí, že poté, co se k věznicí přiblížilo dělostřelecké ostřelování, byly náhle otevřeny vězeňské cely a vězňům bylo oznámeno, že budou přemístěni. Každý z nich obdržel na cestu bochník chleba a celý transport byl následně odvezen vlakem do Zwickau.¹⁰¹

4.7 Zwickau a osvobození

Podmínky ve věznicí ve Zwickau se podle Wagnerových vzpomínek nijak nelišily od poměrů v předchozích zařízeních. Po příjezdu byli vězni z kapacitních důvodů umístěni na půdu věznice, kde spali namačkaní na holé zemi. Těsné uspořádání jim alespoň částečně pomáhalo udržet tělesné teplo. Vězni byli denně nasazováni na nucené práce bez ohledu na počasí, avšak Wagner ve své výpovědi blíže nespecifikoval, o jaký typ práce se jednalo.¹⁰²

Město Zwickau bylo osvobozeno 17. dubna 1945 jednotkami 3. americké armády pod velením generála George S. Pattona. Přestože bylo město ušetřeno rozsáhlých bojů, osvobození proběhlo bez většího odporu. Po dohodách mezi Spojenci bylo Zwickau 1. července 1945 předáno do sovětské okupační zóny.

Antonín Wagner byl oficiálně propuštěn 10. května 1945 z vojenské káznice ve Zwickau.¹⁰³ Po osvobození spojeneckými jednotkami byla v prostorách tamní káznice zřízena zotavovna pro bývalé vězně. Podle Wagnerových vzpomínek však podmínky zotavení nebyly ideální – někteří z bývalých vězňů údajně zemřeli v důsledku náhlého přejedení, které jejich tělo, oslabené dlouhodobým hladověním, nezvládlo. Wagner rovněž zmiňuje, že péči o bývalé vězně zajišťovali i dosavadní němečtí dozorcí věznice, kteří se k nim však dle jeho slov chovali slušně.¹⁰⁴

¹⁰¹ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 5.

¹⁰² Tamtéž, str. 2.

¹⁰³ VÚA, sb. osvědčení dle zákona č. 255/1948 Sb., sp.č. 187611/79, Wagner Antonín, *Rozkaz pro nakládání s vězni* [přeloženo autorkou této práce], originál v němčině a v angličtině, 10. května 1945, Zwickau.

¹⁰⁴ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6092, Wagner Antonín. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, str. 2.

4.8 Život po válce

Antonín Wagner zůstal ve Zwickau ještě několik týdnů, aby se zotavil ze zdravotních následků svého věznění, a teprve poté se mohl vrátit do Písku. Ani po návratu však nebyl jeho stav uspokojivý a vyžadoval další měsíce léčení, než mu bylo umožněno opět nastoupit do zaměstnání u ČSD. Přestože se do pracovního procesu vrátil, trvalé následky si nesl po celý zbytek života. Trpěl srdečními obtížemi, zvětšením žaludku a revmatickými bolestmi, v důsledku čehož byl uznán jako dvoutřetinový invalida.¹⁰⁵

Růžena Wagnerová se dočkala osvobození dne 19. dubna 1945 v Lipsku, přičemž v oficiálním osvědčení je jako datum ukončení věznění uveden až 5. květen.¹⁰⁶ Podle vlastních slov však musela zůstat v Lipsku i po tomto datu z důvodu zhoršeného zdravotního stavu a domů se navrátila až 1. června 1945, tedy přibližně tři týdny po svém manželovi. V důsledku více než ročního věznění ztratila téměř 40 kilogramů tělesné hmotnosti, a ještě sedm let po válce nebyla schopna jakéhokoliv pracovního zatížení. Ani poté se již nikdy plně nezotavila a byla jí, stejně jako jejímu manželovi, přiznána dvoutřetinová invalidita.¹⁰⁷

Antonín Wagner ve svých vzpomínkách uvádí, že do Komunistické strany Československa vstoupil již během svého pobytu ve Zwickau, a to spolu se svými někdejšími spolupracovníky z odboje. Po návratu do Písku se následně přihlásil u místního výboru KSČ. V rámci svého zaměstnání u Československých státních drah zastával funkci důvěrníka Základní organizace KSČ, později se stal jejím předsedou – dle vlastních slov však nikoliv zcela z vlastní iniciativy. U ČSD působil až do roku 1952, kdy přešel na pozici kádrového referenta v píseckém závodě Elektro Praga na výrobu elektropřístrojů. Vedle toho zastával i funkci politického vedoucího okresní organizace Lidových milic.¹⁰⁸

Ve funkci kádrového referenta, kterou vykonával do roku 1954, se Antonín Wagner necítil příliš jistě. Do této administrativní pozice byl dosazen

¹⁰⁵ VÚA, sb. osvědčení dle zákona č. 255/1948 Sb., sp.č. 187611/79, Wagner Antonín.

¹⁰⁶ VÚA, sb. osvědčení dle zákona č. 255/1948 Sb., sp.č. čj. 83976/69, Wagnerová Růžena.

¹⁰⁷ Archiv Památníku Terezín, Malá pevnost, inv. č. A 6093, Wagnerová Růžena. *Vzpomínka na dobu věznění v terezínské Malé pevnosti*, 20. dubna 1976, Písek, s. 4.

¹⁰⁸ WAGNER, Antonín. *Životopis*, s. 7.

rozhodnutím Okresního výboru KSČ v Písku, přestože s podobným typem práce do té doby neměl žádné zkušenosti. Služba na kádrovém oddělení závodu Elektro-Praga, který sídlil v prostorách bývalé tabákové továrny, navíc probíhala v naprosté personální izolaci – Wagner zde pracoval zcela sám. Náročnost úkolů ještě zvyšoval jeho zhoršující se zdravotní stav. K předchozím diagnózám se přidaly chronický zánět průdušek a neurologické obtíže, což práci dále komplikovalo. Kromě vedení kádrových kartoték mu byla svěřena i agenda zajišťování bytového fondu pro technické pracovníky nově příchozí do továrny v rámci tzv. akce 77.000.500.¹⁰⁹

Ve svých pozdějších vzpomínkách se Antonín Wagner kriticky vyjadřoval k pracovním poměrům v písecké továrně Elektro-Praga, kde působil jako kádrový referent. Upozorňoval zejména na neehospodárné zacházení s majetkem závodu a na nedostatečnou pracovní morálku části zaměstnanců. Za příklad považoval situaci, kdy se přibližně 280 pracovníků během pracovní doby odebralo na nákup do závodní prodejny, přičemž vedení továrny na tento kázeňský prohřešek nijak nereagovalo. Wagner, jenž na tyto nedostatky opakovaně poukazoval, si tím vysloužil nelibost některých zaměstnanců, což v kombinaci s rostoucím pracovním a zdravotním vyčerpáním vedlo k několikerým žádostem adresovaným Okresnímu výboru KSČ o jeho odvolání z funkce. Přestože nebyly oficiálně vyslyšeny, Wagner se později od jednoho z pracovníků továrny dozvěděl, že jeho výměna již byla interně projednána, aniž by o tom byl informován. Důvody tohoto rozhodnutí mu nebyly sděleny. Byla mu následně nabídnuta obdobná pozice v podniku Pramen, avšak na základě své předchozí zkušenosti ji odmítl. Namísto toho nastoupil do závodu Kovosvit v Písku, kde pracoval jako strážný a v němž setrval až do svého odchodu do důchodu.¹¹⁰

Z důvodu, že Antonín Wagner sepsal své paměti již v roce 1955, jsou informace o jeho pozdějším životě dostupné pouze prostřednictvím vzpomínek příbuzných pamětníků – konkrétně jeho synovce Ladislava Wágnera a prasynovce Josefa

¹⁰⁹ Akce 77.000.500 byla nábojem nových členů do Revolučních odborových svazů (ROH), která probíhala v roce 1953 a představovala jednu z hlavních mobilizačních kampaní odborového hnutí po nástupu Antonína Novotného do vedení KSČ a po smrti Stalina (březen 1953). Cílem bylo upevnění vlivu Komunistické strany v továrnách a závodech prostřednictvím posílení odborových struktur a kádrového zajištění ROH.

¹¹⁰ WAGNER, Antonín. *Životopis*, s. 8-10.

Záleského s manželkou. Podle jejich vyprávění vedl Wagner v důchodovém věku aktivní život. Denně docházel na svou zahrádku v lesním prostoru na okraji Písku a příležitostně ještě vypomáhal jako vrátný v závodě Kovosvit. Manželé Záleských jej rovněž popisují jako mimořádně skromného člověka – s oblibou připomínají, že jeho nejoblíbenějším jídlem byly obyčejné topinky s česnekem.¹¹¹

Důležitý a zároveň tragický moment v pozdním období života Antonína Wagnera představoval jeho pokus o sebevraždu. Podle výpovědí několika pamětníků k této události došlo v průběhu několika let před jeho úmrtím, pravděpodobně mezi lety 1975 a 1983. Shodně uvádějí, že Wagner během hospitalizace v písecké nemocnici vyskočil z okna třetího patra. Při pádu si měl zlomit obě ruce a následně byl přemístěn do psychiatrické léčebny „U Honzíčka“ v Písku.¹¹²

Získání přesnějších informací o pokusu Antonína Wagnera o sebevraždu naráží na obtíže spojené s nedostupností archivních materiálů. Vzhledem k absenci konkrétního data události ani záznamu o důvodu hospitalizace se nepodařilo dohledat žádné relevantní dokumenty v archivu písecké nemocnice. Stejně tak nebyl nalezen žádný záznam v archivu Psychiatrické nemocnice v Dobřanech, pod kterou tehdy spadala psychiatrická léčebna v Písku, kde měl být Wagner hospitalizován.

Rekonstrukce celé události je proto možná pouze na základě svědectví příbuzných. Ti shodně uvádějí, že příčinou Wagnerova zoufalého činu byl strach z vážné nemoci, která se však později nepotvrdila. Jeho psychický stav se po propuštění z léčebny dále zhoršoval a do konce života se již výrazně nezlepšil. Antonín Wagner nakonec zemřel dne 25. září 1983 ve věku 77 let v důsledku onemocnění virovou hepatitidou typu D.¹¹³ Růžena Wagnerová pak zemřela o tři

¹¹¹ ZÁLESKÝ, Josef. Interview vedené autorkou práce 15.5.2024 v bytě manželů Záleských v Písku.

¹¹² ZÁLESKÝ, Josef.

¹¹³ Úmrtní list Antonína Wagnera, originál, 28. září v Písku. V soukromém vlastnictví Ladislava Wagnera

roky později v nedožitých 80 letech. V posledních letech života se o ni staral bratr Antonína Wagnera Ladislav se svou manželkou, kteří bydleli v Táboře.¹¹⁴

Manželství Antonína a Růženy Wagnerových zůstalo bezdětné. V meziválečném období za tím pravděpodobně stála složitá sociální a ekonomická situace, zatímco po skončení druhé světové války bylo rodičovství vyloučeno ze zdravotních důvodů obou manželů. V pozdějších letech si Wagnerovi absenci vlastních potomků alespoň částečně vynahrazovali blízkým vztahem k dětem manželů Záleských, s nimiž trávili volný čas zejména v důchodovém věku.¹¹⁵

4.8.1 Zanechaný odkaz

Z výpovědí všech oslovených pamětníků vyplývá, že Antonín Wagner a jeho manželka Růžena se o svých válečných zkušenostech vyjadřovali jen velmi zřídka. V rodinné paměti se tak dochovaly pouze útržkovité a neúplné vzpomínky. Ladislav Wágner se o odbojové činnosti svého strýce dozvěděl pouze okrajově od svého otce Jana Wagnera. Doplnující informace získal prostřednictvím svého známého a zároveň někdejšího Wagnerova spolupracovníka Rudolfa Stehlíka ml. Ani manželé Záleských, kteří udržovali s Wagnerovými o něco užší kontakt, nebyli s jejich válečnými zážitky obeznámeni o mnoho více. Podle vzpomínek P. Záleské dokonce odmítl Antonín Wagner pozvání na školní besedu o druhé světové válce, které mu nabídla v rámci své učitelské praxe.¹¹⁶

Na rozdíl od své zdrženlivosti vůči rodinnému okolí poskytli Antonín a Růžena Wagnerovi v roce 1976 rozhovor historičce Ludmile Chládkové z Památníku Terezín. Oba manželé také požádali o vydání osvědčení podle § 8 zákona č. 255/1948 Sb., které potvrzovalo jejich účast v národním boji za osvobození. Antonínu Wagnerovi bylo toto osvědčení uděleno již v roce 1948, přičemž v roce 1980 obdržel jeho rozšířenou verzi. Lze předpokládat, že podnětem k podání žádosti o rozšíření mohla být právě iniciativa Ludmily Chládkové.

¹¹⁴ ZÁLESKÝ, Josef. Interview vedené autorkou práce 15.5.2024 v bytě manželů Záleských v Písku.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

4.8.2 Ocenění

Antonín Wagner byl za svou účast v protinacistickém odboji oceněn nejen osvědčením dle § 8 zákona č. 255/1948 Sb., ale dne 9. května 1965 mu byla rovněž udělena Pamětní medaile k 20. výročí osvobození ČSSR. Tato medaile byla propůjčována prezidentem republiky Antonínem Novotným na návrh vlády občanům, kteří se významným způsobem podíleli na boji proti fašismu – ať již v domácím odboji, partyzánském hnutí, či prostřednictvím jiných forem rezistence, včetně účasti na květnovém povstání roku 1945 nebo věznění za odbojovou činnost. Dne 27. června 1970 obdržel Wagner také čestný diplom od Československého svazu protifašistických bojovníků, a to za „*záslužnou činnost v boji proti fašismu a za úspěšnou a obětavou funkcionářskou práci ve svazu.*“¹¹⁷

¹¹⁷ VÚA, sb. osvědčení dle zákona č. 255/1948 Sb., sp.č. 187611/79, Wagner Antonín, příloha č. 6, *Seznam různých vyznamenání od r. 1958 do r. 1978*, vypracoval pro potřebu OV ČSPB Antonín Wagner, 19.10.1978 v Písku, s. 1-2.

5 Závěr

Tato práce si kladla za cíl zmapovat odbojovou činnost Antonína Wagnera v rámci ilegální skupiny Oslov a rekonstruovat jeho životní dráhu v širším kontextu komunistického odboje na jihu Čech. Na základě dochovaných archivních materiálů, osobního strojopisného životopisu, rozhovorů s pamětníky, jakož i odborné literatury se podařilo vymezit základní milníky Wagnerova života a současně poukázat na složitost hodnocení komunistického odboje jako celku.

Životní osudy Antonína Wagnera byly formovány jak sociálním prostředím prvorepublikového Písku, tak historickými událostmi první poloviny 20. století. Jeho vstup do komunistického odboje nebyl dán ideologickým západem, ale přirozeným vývojem osobní zkušenosti s nespravedlností a válečným násilím. V rámci skupiny Oslov působil především jako spojka, což se mu stalo osudným v okamžiku rozsáhlé zatýkácké akce gestapa v prosinci 1943. Jeho následné věznění v Terezíně a později v káznici v Breslau a ve Zwickau zanechalo trvalé následky na jeho zdraví i osobním životě. Přesto se po válce vrátil k civilnímu zaměstnání a v rámci možností se snažil vést důstojný život.

Tato práce se snažila na příkladu jednoho konkrétního životního osudu přiblížit podobu a každodennost odbojové činnosti v regionálním kontextu. Zároveň se pokusila zasadit Wagnerovu činnost do širšího rámce organizace komunistického odboje na území Protektorátu Čechy a Morava, včetně jeho struktury, způsobu komunikace a metod práce. Využití archivních pramenů, orálně-historických rozhovorů a dosud nezveřejněné osobní pozůstalosti umožnilo vytvořit plastický obraz nejen o Wagnerovi samotném, ale i o způsobu fungování jedné z mnoha polozapomenutých skupin domácího odporu.

Zároveň tato práce ukazuje, že historický výzkum, je-li podložen nejen písemnými prameny, ale i osobními vazbami a pamětí, může nabídnout hlubší porozumění morálním dilematům jednotlivců na pozadí tzv. velkých dějin. Případ Antonína Wagnera tak není pouze příběhem o statečnosti a utrpení jednotlivce, ale i dokladem toho, jak silně a mnohdy nenápadně zasahovaly dějiny do každodenního života obyčejných lidí.

6 Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Archiv Památníku Terezín

Fond Malá pevnost:

inv. č. A 6064, Stehlík Rudolf.

inv. č. A 6087, Kajtman Ludvík.

inv. č. A 6092, Wagner Antonín.

inv. č. A 6093, Wagnerová Růžena.

SOA Třeboň

Fond Mimořádný lidový soud (MLS) Písek, Ls 55/47.

Sbírka matrik Jihočeského kraje. Matrika oddaných 1925–1935 Písek. Digitální archiv [online]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/11139/132/1545/1020/51/0> [

SOkA Písek

Sbírka Miscelanea

kart. 4, inv. č. 76: Seznam popravených, vězněných, umučených a padlých v době okupace v okrese Písek; seznam bojovníků za svobodu pohřbených na Lesním hřbitově, u sv. Trojice a u sv. Václava v Písku; včetně novinových výstřižků. Strojopis, česky, 7 listů + 3 výstřižky. 1939–1945.

kart. 4, inv. č. 77: Opisy úředních oznámení a osobní korespondence z Klatov, Pankráce a Terezína, týkající se protifašistického odboje v Oslově. Strojopis, česky, německy, 16 stran (1943–1949)

kart. 4, inv. č. 78: „Popis činnosti KSČ na okrese píseckém za doby nesvobody“ - podává okresní sekretariát KSČ. Strojopis, česky, 7 stran. Autor neuveden. 1947.

kart. 4, inv. č. 79: Seznam členů KSČ v okrese Písek před rokem 1945. Rukopis, strojopis, česky, 20 listů. bez datace

VÚA

Sbírka osvědčení dle zákona č. 255/1948 Sb.

sp. č. 187611/79, Wagner Antonín.

sp.č. 44912/68, Kajtman Ludvík.

sp.č. 180998/77, Engel Antonín.

sp.č. 72579/69, Laub Alois.

WAGNER, Antonín. *Životopis*, strojopis, sepsaný 28. července 1955 v Písku. V soukromém vlastnictví autorky práce.

Edice pramenů

FUČÍK, Julius – JANÁČEK, František (edd.). *Reportáž psaná na oprátce*. 1. vyd., úplné, kritické a komentované. Praha: Torst, 1995.

NOVÁK, Oldřich – SLÁDEK, Oldřich – ŽIŽKA, Jaroslav. *Komunistický odboj ve světle dokumentů: sborník dokumentů k 50. výročí založení KSČ*. Praha: Badatelské dokumentační středisko ÚML ÚV KSČ, 1971, sv. 1.

Rudé právo 1939-1945: [sborník]. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971. 688 s., [16] s. fot. příl.

Sekundární literatura:

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor, 2019.

CABADA, Ladislav. *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900–1939*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000.

ČERMÁK, František, CVRČEK, Václav a SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Slovník komunistické totality*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 302 s. Korpusová lexikografie; sv. 3. ISBN 978-80-7422-060-9.

DEVÁTÁ, Markéta, KOCIAN, Jiří a PERNES, Jiří. *Českoslovenští komunisté a jejich strana*. Vydání 1. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., 2017. 19 stran. Věda kolem nás, 68. Prostory společné paměti

GEBHART, Jan – KUKLÍK. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XV./a. Praha: Paseka, 2007.

GEBHART, Jan – KUKLÍK. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XV./b. Praha: Paseka, 2007.

HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji: z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938–1942*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1975.

JIRÁK, Jan. *Klatovy za Protektorátu coby sídlo úřadů a bezpečnostních složek Oberlandrátu*. In: BUKOVSKÝ, Jaroslav et al. *70 let od heydrichiády*. 1. vyd. Klatovy: Město Klatovy, 2013, s. 31–32.

KALOUS, Jan, KOCIAN, Jiří a ADAMEC, Jan. *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.

KOPEČEK, Michal. *Hledání minulosti: současné české dějepisectví mezi vědou, politikou a veřejností*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013.

KOLDINSKÁ, Marie – KOPEČEK, Michal (edd.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I*. Praha: Dokořán, 2003.

MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*.

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009.

NOVÁK, Václav a kol. *Malá pevnost Terezín*. 2., přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988.

PERNES, Jiří. *Odboj pod kontrolou Státní bezpečnosti*. In: *Securitas Imperii*, 2018, roč. 32. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002.

SLÁDEK, Oldřich. *Krycí heslo: Svoboda: hnutí odporu v jižních Čechách*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1967.

SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*. Praha, 1986.

TOMEŠ, Josef (ed.). *Slovník politických stran v českých zemích 1861–2002*. Praha: Libri, 2005.

VAJSKEBR, Jan–ZUMR, Jan. *Gestapo: velitelský sbor tajné státní policie v Protektorátu Čechy a Morava*. 1. vydání. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2024.

Rozhovory

ZÁLESKÝ, Josef. Interview vedené autorkou práce 15. 5. 2024 v bytě manželů Záleských v Písku.

WÁGNER, Ladislav. Interview vedené autorkou práce 21. 5. 2024 v jeho bytě v Písku.

Internetové zdroje

Archiv bezpečnostních složek. *Jmenná evidence* [online], zápis v protokolu registrace svazků spolupracovníků. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/>

Archiv Památníku Terezín. *Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob. Antonín Wagner* [online]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>

ÚSTR. PERNES, Jiří. *Odboj pod kontrolou Státní bezpečnosti*. In: *Securitas Imperii* [online]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2018/06/SI_32_s160-188.pdf

7 Vyjádření k využití nástrojů umělé inteligence

Při zpracovávání této bakalářské práce jsem využila nástroje umělé inteligence výhradně ke kontrole pravopisu. Nástroje AI nebyly využity k tvorbě obsahu ani k tvorbě odborných závěrů práce.

8 Seznam použitých zkratek

ČSPB – Československý svaz protifašistických bojovníků

Gestapo – Geheime Staatspolizei (tajná státní policie)

KNRV – Krajský národně revoluční výbor

Kominterna – Komunistická internacionála

KSČ – Komunistická strana Československa

MLS – Mimořádný lidový soud

MNRV – Místní národně revoluční výbor

MV – Místní výbor

NSj – Národní sjednocení

ONRV – Okresní národně revoluční výbor

ROH – Revoluční odborové hnutí

SS – Schutzstaffel (ochranný oddíl)

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

ÚV – Ústřední výbor

UŽZ – Unie železničních zaměstnanců

9 Seznam příloh

Obrázek 1-Zřejmě úplně první fotografie, na které je Antonín Wagner zachycen (vpravo dole). Je zde zachycen se svými rodiči a dvěma mladšími sestrami, Růženou a Annou. Nedatováno (pravděpodobně z období 1912-1914)	65
Obrázek 2-Antonín a Růžena Wagnnerovi v důchodovém věku. Nedatováno.....	66
Obrázek 3-Antonín Wagner v důchodovém věku. V Písku, nedatováno	66
Obrázek 4-Propouštěcí rozkaz z vězenské káznice Zwickau	67
Obrázek 5-Antonín Wagner v meziválečném období v uniformě čs.armády (v rámci povinného vojenského výcviku. Nedatováno	68

Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek 3

Obrázek 4

2278

MG/PS/G/16

MILITARY GOVERNMENT OF GERMANY

VERFÜGUNGSBEFEHL FÜR EINEN GEFANGENEN ORDER FOR DISPOSAL OF INMATES

An den Leiter des Zuchthauses Zwickau/Sa.
The Officer in Charge of (Name des Lagers)
(Name of Camp)

Am 10. Tage des Mai 194 5 wurde
On this day of the year was

die Strafsache des Anton Wagner
case of (Name des/der Gefangenen)
(Name of Inmate)

Nummer --- der/die sich in Ihrer Gewahrsame befindet, überprüft durch einen
number now in your custody was reviewed by a

Ausschuss bestehend aus:
Committee consisting of:

<u>Russell B. Donovan</u> (Name)	<u>Capt.</u> (Rank)	<u>G-5</u> (Org)
<u>Richard W. Mac</u> (Name)	<u>2nd Lt.</u> (Rank)	<u>G-5</u> (Org)
<u>Ralph E. May</u> (Name)	<u>S. A.</u> (Rank)	<u>CIC</u> (Org)

Dieser Ausschuss hat entschieden und angeordnet, dass Gefangener (e)
It is the finding and order of this Committee that the said inmate

Anton Wagner
(Name des/der Gefangenen)
(Name of Inmate)

hiermit
shall be

a. zu entlassen ist
released forthwith

b. ~~in Haft zu behalten ist in~~ Strafanstalt
detained at penal institution

c. ~~in Haft zu behalten ist in~~ Kriegsgefangenenlager
detained at P.O.W. Annex

Nichtzutreffendes ist durchzustreichen
Delete those not applicable by striking out

Russell B. Donovan
(Name)

Capt. Inf.
(Rank)

Verteilung: Lagerkommandant (1)
Distribution: Camp Commandant

PARIS, IMP. LEPEVRE. — 4-45/30 M/77390.

Obrázek 5

